

# อุดมคติของการศึกษาและการถกเถียงเรื่องเครื่องแบบนักเรียนในประเทศไทย The Teleology of Education and the School Uniform Debate in Thailand

Wanpat Youngmevittaya<sup>1</sup>

[Received: 27/06/2566 Revised: 30/07/2566 Accepted: 27/09/2566]

## บทคัดย่อ

บทความนี้ถามคำถามเชิงปรัชญาว่า กฎระเบียบที่บังคับให้นักเรียนแต่งเครื่องแบบนักเรียนมีความชอบธรรมหรือไม่? ผู้เขียนสำรวจและตรวจสอบเหตุผลของ 3 ข้อถกเถียงที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน ได้แก่ (1) ข้อถกเถียงความเสมอภาค – การบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนมีความชอบธรรมเพราะการให้นักเรียนทุกคนแต่งเครื่องแบบเหมือนกันเป็นการลดความเหลื่อมล้ำของนักเรียน ทำให้เกิดความเสมอภาค (2) ข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริง – การบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนมีความชอบธรรมในกรณีที่คุณ ฆณะนั้นๆ โรงเรียนกำหนดให้ต้องแต่งเครื่องแบบนักเรียนและผู้คนส่วนใหญ่ก็ยังเห็นชอบกับกฎดังกล่าว นักเรียนควรต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆ ที่ดำรงอยู่จริง ณ ขณะนั้นๆ เพื่อประโยชน์ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม และ (3) ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ – การบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนไม่มีความชอบธรรมเพราะเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของนักเรียน บทความนี้เห็นด้วยกับข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพแต่ยังเห็นว่าไม่ใช่ข้อถกเถียงที่เพียงพอ โดยเห็นว่าคุณค่าเรื่องสิทธิเสรีภาพอาจไม่ใช่เหตุผลที่เหมาะสมที่ควรใช้ในการถกเถียงเรื่องเครื่องแบบนักเรียน ผู้เขียนนำเสนอข้อถกเถียงทางเลือกคือ ข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษา โดยเสนอว่าโรงเรียนควรยกเลิกเครื่องแบบนักเรียนโดยไม่ใช้เพียงการยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบเท่านั้น ด้วยเหตุผลว่าการมีอยู่ของเครื่องแบบนักเรียนขัดแย้งกับวัตถุประสงค์เชิงอุดมคติของการศึกษา ซึ่งคือการฝึกฝนและปลูกฝังให้นักเรียนมีคุณธรรมที่เหมาะสมกับการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เช่น การให้นักเรียนได้เรียนรู้ที่จะบริหารเสรีภาพของตน เคารพตนเองและผู้อื่นบนฐานของความแตกต่างหลากหลาย ไม่ใช่บนฐานของความเหมือนกัน กล่าวคือคำถามกับสิ่งรอบตัว กล่าวแสดงความรู้สึกและความคิดของตนเอง กล้าเป็นตัวของตัวเอง ฯลฯ

**คำสำคัญ :** เครื่องแบบนักเรียน, ข้อถกเถียงความเสมอภาค, ข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริง, ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ, ข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษา

## Abstract

This paper addresses a normative question: Is compulsory school uniform justified? I examine the three arguments existing in the current debate on this issue in Thailand: (1) the equality argument – compulsory school uniform is justified because it creates

<sup>1</sup>W. Youngmevittaya Faculty of Political Science and Public Administration, Chiang Mai University, e-mail: wanpatyoung@gmail.com

equality among students; (2) the actual rule argument – if compulsory school uniform is a rule at the moment, then students are supposed to wear school uniforms, otherwise the society would be chaotic; (3) the rights argument – compulsory school uniform is unjustified as it overrides students' basic rights (freedom of dress). This paper agrees with much of the rights argument, but it also sees that this proposal is insufficient, and its justification may be misleading. This paper, therefore, offers a novel argument called the teleology argument – school uniform should be abolished not because it violates students' rights but because it is incompatible with the teleology of education, which is the cultivation of the certain characters (virtues) citizens in democracy need to possess: self-esteem, the respect of the difference, critical mind, self expression, and so on.

**Keywords:** School uniform, the equality argument, the actual rule argument, the rights argument, the teleology argument

## บทนำ

ในปัจจุบัน โรงเรียนระดับมัธยมจำนวนมากในประเทศไทยยังคงมีการบังคับให้นักเรียนต้องแต่งเครื่องแบบนักเรียน และดูเหมือนว่ากฎระเบียบเรื่องการบังคับแต่งเครื่องแบบนี้จะยังคงได้รับการสนับสนุนอย่างมากจากสาธารณชนในสังคมวงกว้างของไทยด้วย โดยสามารถดูได้จากการแสดงความคิดเห็นของคนไทยจำนวนมากที่มีต่อกรณีที่เกิดขึ้นล่าสุดของนักเรียนชั้นมัธยมคนหนึ่งชื่อว่า "หยก" (โชเชียลวิจารณ์สนั่น, BE2566) ซึ่งได้เรียกร้องให้มีการยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียน รวมไปถึงการยกเลิกการบังคับเรื่องทรงผมของนักเรียน โดยหยกได้ทำการประท้วงโรงเรียนของตนด้วยการแต่งชุด "ไปรเวท" และยอมสัณมาเข้าเรียนเพื่อเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ และทันทีที่เกิดกรณีดังกล่าวขึ้นความเห็นของผู้คนจำนวนมากในโลกออนไลน์ก็แสดงความคิดเห็นว่าการกระทำของหยกดังกล่าวเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้อง (วิจารณ์ยับ "หยก," BE2566) อารมณ์ความโกรธแค้นและเกลียดชังที่คนจำนวนมากมีต่อหยกผ่านการออกความเห็นในโลกออนไลน์สะท้อนให้เห็นว่าเรื่องเครื่องแบบนักเรียนยังคงเป็นประเด็นอ่อนไหวและก่อให้เกิดการโต้แย้งอย่างมาก (controversial) ในสังคมไทยปัจจุบัน แม้จะมีกระแสที่เรียกร้องให้มีการยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบแต่กระแสนี้ยังเป็นเพียงกระแสนายขอบเท่านั้น การถกเถียงประเด็นนี้จึงน่าจะกลายเป็นประเด็นที่ดำรงอยู่ในสังคมการเมืองไทยไปอีกนานพอสมควร บทความนี้เป็นหนึ่งในความพยายามในการเข้าร่วมถกเถียงประเด็นนี้ และต้องการทดลองนำเสนอมุมมองแบบใหม่ที่แตกต่างจากข้อถกเถียงที่มีอยู่ในประเทศไทยปัจจุบัน

บทความนี้ตั้งคำถามเชิงปทัสฐาน (normative) ว่าการบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนมีความชอบธรรมหรือไม่? โดยข้อเสนอของผู้เขียนคือการบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนไม่มีความชอบธรรม เพราะเป็นการขัดแย้งกับอุดมคติของการจัดการศึกษา (the teleology of education) ซึ่งคือการที่ผู้จัดการศึกษา (รัฐบาล กระทรวงศึกษาฯ โรงเรียน ผู้ปกครอง ฯลฯ) ต้องสนับสนุนอย่างเข้มแข็ง (actively encourage) ให้นักเรียนได้แสดงออกซึ่งความเป็นตัวเอง (self-expression) มีความมั่นใจในตนเอง (self-confidence) มีความเคารพในตัวเอง (self-esteem) ยอมรับความแตกต่างหลากหลายของผู้อื่น เป็นต้น ผู้เขียนเรียกข้อเสนอนี้ว่า ข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษา (the teleology argument) ซึ่งผู้เขียนเชื่อว่าเป็นข้อถกเถียงที่ดีกว่าข้อถกเถียงที่มีอยู่ในการถกเถียงเรื่องเครื่องแบบนักเรียนในสังคมไทยปัจจุบัน แต่ยังไม่ได้รับการถกเถียงหรือเป็นที่

นิยมมากนัก แม้ว่าจะมีบางคนที่พูดกันค่านิยมต่างๆ เหล่านี้แล้ว (เช่น การแสดงออกซึ่งความเป็นตัวเอง การมีความมั่นใจในตนเอง การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ฯลฯ) แต่ผู้ที่สนับสนุนค่านิยมเหล่านี้ยังไม่ได้ให้เหตุผลอย่างเป็นระบบว่าทำไมจึงควรให้ความสำคัญกับค่านิยมเหล่านี้? และค่านิยมเหล่านี้ควรครอบคลุมไปถึงสถาบัน บุคคล และกลุ่มอาชีพอื่นๆ ทั้งหมดด้วยหรือไม่? ถ้าหากเป็นเช่นนั้นหมายความว่าเราควรสนับสนุนให้มีการยกเลิกเครื่องแบบของคนทุกอาชีพด้วยหรือไม่? แต่ถ้าหากค่านิยมเหล่านี้ควรครอบคลุมถึงเฉพาะกลุ่มอาชีพนักเรียนแต่ไม่ครอบคลุมถึงคนทุกคนแล้ว อะไรคือเหตุผลของการจำแนกแยกแยะดังกล่าว? เหล่านี้ยังคงเป็นคำถามที่ยังไม่ได้รับการถกเถียงเพื่อหาคำตอบอย่างจริงจังในสังคมไทยปัจจุบัน ดังนั้น ผู้เขียนเชื่อว่าข้อถกเถียงของผู้เขียนมีความใหม่และแตกต่างจากข้อถกเถียงที่มีอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน โดยข้อถกเถียงของผู้เขียนเป็นความพยายามในตอบคำถามเหล่านี้

บทความนี้แบ่งการอภิปรายออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง เป็นการเรียบเรียงและวิพากษ์ข้อถกเถียงที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย 3 ข้อถกเถียง (ข้อถกเถียงความเสมอภาค, ข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริง, ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ) และส่วนที่สอง เป็นการนำเสนอข้อถกเถียงของผู้เขียน (ข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษา)

## 1. การถกเถียงเรื่องเครื่องแบบนักเรียนในสังคมไทย

จากการสำรวจการถกเถียงเรื่องเครื่องแบบนักเรียนในประเทศไทยปัจจุบัน ผู้เขียนเสนอว่าเราสามารถจัดหมวดหมู่ของการถกเถียงได้เป็น 3 ข้อถกเถียงหลัก ได้แก่ (1) ข้อถกเถียงความเสมอภาค (2) ข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริง และ (3) ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ โดยที่ข้อถกเถียงทั้งหมดนี้ถูกเรียบเรียงขึ้นจากการสังเกตการถกเถียงกันในสังคมไทยของผู้เขียน ซึ่งอาจไม่ได้เป็นไปตามทฤษฎีแบบสมบูรณ์หรือเป็นไปตามการถกเถียงแบบในสังคมอื่นๆ (เช่น สังคมตะวันตก)<sup>2</sup> เสมอไป อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนจะพยายามเรียบเรียงและอภิปรายแนวคิดที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทสังคมไทยปัจจุบันนี้ควบคู่ไปกับการปรับแก้ข้อถกเถียงต่างๆ เหล่านี้ให้มีความเป็นระบบและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเพื่อประโยชน์ในการอภิปรายต่อไป

### 1.1 ข้อถกเถียงความเสมอภาค

ข้อถกเถียงนี้ให้ความชอบธรรมกับการบังคับแต่งเครื่องแบบ โดยการให้เหตุผลว่าการที่นักเรียนทุกคนต้องแต่งเครื่องแบบเหมือนกันเท่ากับเป็นการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างนักเรียนด้วยกัน ป้องกันนักเรียนยากจนการถูกดูถูกเหยียดหยามจากนักเรียนที่ใส่เสื้อผ้าแพงๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าอันที่จริงแล้วการใช้เหตุผลเรื่องความเสมอภาคและแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำนี้สามารถกลายเป็นเหตุผลที่ถูกใช้ จากทั้งฝ่ายที่สนับสนุนการบังคับแต่งเครื่องแบบและจากฝ่ายที่ไม่สนับสนุน (วงศ์สว่างพานิช, BE2562) โดยฝ่ายที่ไม่สนับสนุนอาจถกเถียงว่าเนื่องจากการบังคับแต่งเครื่องแบบเท่ากันเป็นการบังคับให้ทุกคนรอบตัวต้องซื้อเครื่องแบบให้กับลูกหลาน ซึ่งหลายครอบครัวที่ฐานะไม่ดีย่อมประสบปัญหาการใช้จ่ายในด้านดังกล่าวได้ นอกจากนี้ การที่นักเรียนกำลังอยู่ในวัยกำลังเจริญเติบโต ย่อมหมายความว่าอาจต้องซื้อเครื่องแบบ

<sup>2</sup>บทความนี้เป็นความพยายามในการเรียบเรียงข้อถกเถียงและร่วมถกเถียงในกรณีเครื่องแต่งกายนักเรียนในสังคมไทย คำถาม ความกังวล และข้อถกเถียงต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงอยู่ภายใต้บริบทของสังคมไทยเป็นหลัก ซึ่งย่อมแตกต่างไม่มากนักกับบริบทในสังคมอื่นๆ เช่น ในขณะที่ประเทศในยุโรป (เช่น ฝรั่งเศส) มีความกังวลและถกเถียงว่าควรมีการอนุญาตให้นักเรียนสามารถแต่งกายตามหลักศาสนาของตนเองในโรงเรียนของรัฐได้หรือไม่ (Laborde, 2005) แต่คำถามนี้ยังไม่ใช่ประเด็นหลักที่สังคมไทยกังวลและถกเถียงในกรณีการแต่งกายของนักเรียน การอภิปรายของผู้เขียนจำกัดอยู่ที่คำถามที่เป็นประเด็นในสังคมไทยเท่านั้น

นักเรียนใหม่ในทุกๆ ปีอีกด้วย ยิ่งเป็นการเพิ่มความเหลื่อมล้ำของนักเรียนมากยิ่งขึ้น (จำเป็นใหม่ถึงต้องใส่ชุดนักเรียน, BE2563; บุษงาตันหยง, BE2566)

ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการใช้ข้อถกเถียงความเสมอภาคในการให้ความชอบธรรมกับการบังคับแต่งเครื่องแบบใน 2 ประเด็น ประเด็นแรก ผู้เขียนเห็นว่าการบังคับแต่งเครื่องแบบนอกจากจะไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำของนักเรียนอย่างแท้จริงแล้ว ยังทำให้ความพยายามในการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำยากขึ้นด้วย หากเป้าหมายของการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำที่แท้จริง ซึ่งคือการกระจายรายได้ของคนในสังคมอย่างเป็นธรรมได้ถูกทำให้เป็นจริงแล้ว ย่อมทำให้ความกังวลเรื่องความแตกต่างของแบบและราคาเสื้อผ้าที่นักเรียนเลือกใส่มาเรียนย่อมน้อยลงไปด้วย ผู้เขียนคิดว่าผู้ที่ให้เหตุผลเรื่องความเสมอภาคในการสนับสนุนการบังคับแต่งเครื่องแบบเองก็คงเห็นด้วยในประเด็นนี้ เพียงแต่อาจเห็นว่าภายใต้สถานการณ์ที่ไม่เป็นอุดมคติ (non-ideal circumstances)<sup>3</sup> ที่ยังมีความเหลื่อมล้ำอยู่ การบังคับแต่งเครื่องแบบนี้จะเป็น “วิธีการ” ในการปกป้องนักเรียนไม่ให้ได้รับผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่จริงในสังคมได้ แม้จะเป็นเพียงระยะเวลาชั่วคราวก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าเหตุผลนี้อาจเป็นจริงถ้าหากในสังคมผู้คนยังไม่ได้มีการใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าอย่างปัจจุบันนี้ กล่าวคือ ถ้านักเรียนยังคงรู้จักกันและกันเฉพาะภายในโรงเรียนแล้ว การ “ปกปิด” ความเหลื่อมล้ำไว้ด้วยการแต่งเครื่องแบบเหมือนกันอาจทำให้นักเรียนเชื่อได้ว่าทุกคนเท่าเทียมกันจริง

แต่ในยุคสมัยปัจจุบันการปกปิดความเหลื่อมล้ำด้วยวิธีการให้แต่งเครื่องแบบเหมือนกันคงใช้ไม่ได้อีกแล้ว นักเรียนสามารถรับรู้ฐานะของกันและกันผ่านสื่อออนไลน์ (social media) ได้อย่างง่ายดาย สามารถรู้ได้ว่าเพื่อนคนไหนมีฐานะทางบ้านอย่างไร เป็นต้น การบังคับแต่งเครื่องแบบจึงไม่ได้ช่วยปกป้องนักเรียนจากความรู้สึกเหลื่อมล้ำได้ ผู้เขียนกลับคิดว่าน่าจะเป็นการดีกว่าถ้าโรงเรียนจะสอนให้นักเรียนเห็นและเข้าใจความเป็นจริงที่นักเรียนกำลังเผชิญและจะต้องออกไปเผชิญหลังจบการศึกษา ว่าสังคมที่ดำรงอยู่นั้นมีความเหลื่อมล้ำจริง มีความไม่เสมอภาคจริง และมีความไม่เป็นธรรมจริง เป็นการสอนให้นักเรียนเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงแทนที่จะเป็นการปกปิดและหลอกนักเรียนด้วยการแต่งกายเหมือนกัน (บุษกร, BE2566) และผู้เขียนยังเห็นว่าการบังคับแต่งเครื่องแบบเป็นการทำให้ความพยายามในการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำยากขึ้นด้วย กล่าวคือ ถ้าผู้ใหญ่ในสังคม (รัฐบาล กระทรวงศึกษาฯ โรงเรียน ผู้ปกครอง ฯลฯ) ใช้วิธีการบังคับแต่งเครื่องแบบด้วยความคาดหวังว่า อย่างน้อยนักเรียนจะไม่รับรู้ความเหลื่อมล้ำที่มีอยู่จริงในสังคมจนกว่าจะโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็เท่ากับเป็นการอนุญาตผู้ใหญ่เหล่านี้สามารถใช้เหตุผล (ข้ออ้าง) นี้ในการปกปิดความเหลื่อมล้ำไปได้เรื่อยๆ เมื่อพวกเขาเห็นว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำไม่ใช่เรื่องเร่งด่วนสำหรับเยาวชน (เพราะใช้วิธีการปกปิดด้วยเครื่องแบบได้) แล้ว ย่อมมีแรงจูงใจในการลดความเหลื่อมล้ำที่แท้จริงลดลง

แน่นอนว่าอาจมีผู้โต้แย้งได้ว่าแรงกระตุ้นที่จะแก้ปัญหาที่กระทบต่อเยาวชนเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งเท่านั้น กล่าวคือ รัฐบาลอาจใช้วิธีการปกปิดไม่ให้นักเรียนรู้ถึงความเหลื่อมล้ำ แต่รัฐบาลเองอาจมีแรงจูงใจในการลดความเหลื่อมล้ำจากเหตุผลอื่นก็ได้ เช่น ต้องการลดความเหลื่อมล้ำที่กระทบต่อฐานเสียงของตนเองซึ่งไม่ใช่เยาวชน ฯลฯ ดังนั้น แม้จะมีการบังคับแต่งเครื่องแบบแต่แรงจูงใจในการลดความเหลื่อมล้ำก็อาจไม่ได้ลดลงก็เป็นได้ ผู้เขียนเห็นด้วยกับข้อโต้แย้งนี้ แต่ประเด็นคืออย่างไรเสีย การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำเพราะไม่ต้องการให้กระทบต่อนักเรียนก็ถือเป็นแรงจูงใจที่สำคัญอย่างหนึ่งเช่นกัน ซึ่งเมื่อประกอบกับที่ผู้เขียนได้อภิปรายไปข้างต้นว่า ในสถานการณ์โลกปัจจุบันนักเรียนเองก็สามารถรับรู้ถึงความเหลื่อมล้ำ

<sup>3</sup>แนวคิดเรื่องสถานการณ์ที่ไม่เป็นอุดมคติ (non-ideal) สามารถดูได้ใน Rawls (1999)

ในหมู่เพื่อนนักเรียนด้วยกันได้แล้ว ดังนั้น การบังคับแต่งเครื่องแบบด้วยเหตุผลว่าเป็นการช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำจึงไม่สมเหตุสมผล การที่นักเรียนไม่แต่งเครื่องแบบเหมือนกันอาจทำให้เกิดความรู้สึกเหลื่อมล้ำ แต่ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากสิ่งที่นักเรียนสามารถรับรู้ได้ผ่านสื่อออนไลน์และช่องทางอื่นๆ เช่นกัน แต่การไม่แต่งเครื่องแบบอาจเป็นการกระตุ้นให้รัฐบาลต้องรีบแก้ไขปัญหาคือความเหลื่อมล้ำได้แม้จะเป็นเพียงแค่ปัจจัยหนึ่งก็ตาม

ประเด็นที่สอง ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการใช้ข้อถกเถียงความเสมอภาคในการให้ความชอบธรรมกับการบังคับ (หรือไม่บังคับ) แต่งเครื่องแบบ เพราะเห็นว่าเหตุผลที่เราควรมีปัญหาเกี่ยวกับการบังคับแต่งเครื่องแบบควรจะเป็นประเด็นอื่น ไม่ใช่เรื่องความเสมอภาค เพื่อประโยชน์ในการอภิปรายผู้เขียนจะถือว่าการบังคับแต่งเครื่องแบบช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและความรู้สึกถึงความเหลื่อมล้ำในกลุ่มนักเรียนได้จริง แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนก็ยังเห็นว่าการบังคับแต่งเครื่องแบบเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมอยู่แน่นอน เพราะเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ (หรืออุดมคติ) ของการศึกษาไม่ได้มีเพียงแค่การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ แต่คือการฝึกฝนให้นักเรียนมีโอกาสได้ใช้เสรีภาพในการแสดงออกซึ่งตัวตนของตนเอง (self-expression) มีความมั่นใจและภูมิใจในความคิดและการแต่งกายของตนเอง (self-esteem) เรียนรู้ที่จะอยู่และยอมรับความแตกต่างหลากหลายของรสนิยมและวัฒนธรรม (ที่แสดงออกผ่านการแต่งกาย) เป็นต้น ผู้เขียนเห็นว่าเป้าหมายเหล่านี้ควรเป็นเป้าหมายที่ผู้ให้การศึกษา (เช่น โรงเรียน) ควรให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกมากกว่าเรื่องการลดความเหลื่อมล้ำ ผู้เขียนจะขออภิปรายในประเด็นนี้อย่างละเอียดต่อไปในส่วนที่สองของบทความ เนื่องจากเป็นข้อถกเถียงหลักของผู้เขียนในส่วนที่สอง

## 1.2 ข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริง

ณัฐวรรณ เทวกุล (หรือ “คุณปลื้ม”) เป็นหนึ่งในบุคคลสาธารณะที่ออกมาให้ความเห็นอยู่บ่อยครั้งในประเด็นการบังคับแต่งกายของนักเรียนอันสืบเนื่องมาจากกรณีของหยก โดยณัฐวรรณให้เหตุผลในการให้ความชอบธรรมต่อการบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนไว้ดังต่อไปนี้

“1. ในด้านสิทธิเสรีภาพ สิทธิเสรีภาพก็ยังอยู่ใต้กฎหมาย คุณมีสิทธิเสรีภาพภายใต้ที่กฎหมายกำหนด นี้เรียกว่าสังคมที่มีกฎระเบียบ ในกรณีนี้สถาบันการศึกษาที่มีกฎของสถาบัน อยู่ในโรงเรียนก็ต้องมีกฎระเบียบของสถานการศึกษานั้นๆ 2. เราจะสอนให้เด็กรุ่นต่อไปไม่เคารพกฎไปเรื่อยๆ หรือ? อย่างนี้ถ้าอนาคตมีคนไม่พอใจจะเปลี่ยนกฎอะไรก็ได้ไม่ต้องปฏิบัติตามกฎนั้นเลยง่ายๆ ทั้งที่โดยส่วนรวมผู้อื่นก็ยังยินดีปฏิบัติตามกฎนั้นอยู่? มันแฟร์ต่อผู้อื่นซึ่งร่วมศึกษาในสถาบันนั้นไหม? คนส่วนใหญ่มีเหตุผลและเคารพกติกา ... การทำสีผมหรือแต่งตัวอะไรยังไงก็ได้ไม่ใช่สิทธิ ไม่เคยเป็นสิทธิ มันแค่เป็นสิ่งที่คุณอยากทำตามอำเภอใจเท่านั้น รณรงค์ให้เด็กปฏิบัติตามกฎระเบียบสถานการศึกษาจะดีกว่า ไม่ใช่วันวันเอาแต่ให้ท้ายนักเรียนเพื่อให้ตนเองดูเหมือนเป็นคนที่ไม่เชื่อเรื่องสิทธิเสรีภาพ โรงเรียนจำนวนมากในโลกถ้าเป็นเอกชน ต้องจ่ายเงิน ก็มียูนิฟอร์ม และให้ความสำคัญกับการปลูกฝังค่านิยมการเคารพกติกาตั้งแต่เล็กๆ เลย เน้นความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นมาก ไม่ใช่เอาแต่ให้ท่องเรื่องสิทธิของตนเองตามที่ตอนนีมีการเชื่อกัน ... การปฏิบัติตามกฎที่ไม่ได้เป็นภัยต่อสวัสดิภาพของนักเรียนคือการฝึกการควบคุมตนเอง เป็นทักษะชีวิตที่สำคัญมาก” (“คุณปลื้ม” สะท้อนปม ‘น้องหยก’ หนูน รร., BE2566)

โดยสรุปแล้ว ธรรมนูญนี้ให้เหตุผลว่านักเรียนจำเป็นต้องแต่งเครื่องแบบนักเรียนเพราะเป็นการทำตามกฎระเบียบของโรงเรียนซึ่งออกกฎให้ต้องแต่งเครื่องแบบ คุณค่าที่สำคัญไม่ใช่การอ้างเรื่องสิทธิเสรีภาพในการแต่งกายเพราะการทำตามกฎระเบียบของสถานที่หรือสถาบันที่ตนเองอยู่ถือเป็นเรื่องที่สำคัญมากกว่า ('คุณปลื้ม' สะท้อนปม 'หยก' กับวิชาศีลธรรม, BE2566) การอ้างแต่เรื่องสิทธิเสรีภาพเป็นการทำลายสังคมที่มีกฎระเบียบ ทุกสถานที่ที่มีกฎระเบียบที่ต้องได้รับการเคารพ นักเรียนซึ่งอยู่ภายใต้กฎของโรงเรียนก็ต้องเคารพกฎของโรงเรียนนั้นๆ นอกจากนั้น ยังให้เหตุผลอีกด้วยว่ากฎดังกล่าวมีความชอบธรรมอีกส่วนหนึ่งด้วยเพราะเป็นกฎที่คนส่วนใหญ่ยังเคารพอยู่ สิทธิเสรีภาพเป็นเพียงแค่ข้ออ้างที่จะทำลายสิ่งที่คนส่วนใหญ่ให้การเคารพปฏิบัติเท่านั้น ผู้เขียนขอเรียกเหตุผลเหล่านี้ว่าเป็น ข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริง เนื่องจากหัวใจของข้อถกเถียงนี้คือการทำตามกฎหรือสิ่งที่คนโดยทั่วไปยึดถือปฏิบัติเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม แม้ว่าเราจะไม่เห็นด้วยกับกฎดังกล่าว แต่การเลือกทำตามสิ่งที่ตนเองต้องการโดยไม่สนใจกฎที่คนส่วนใหญ่ยึดถือกลับจะเป็นการทำลายความเป็นระเบียบของสังคม ดังที่ธรรมนูญแสดงความกังวลว่า "ถ้าอนาคตมีคนไม่พอใจจะเปลี่ยนกฎอะไรก็ให้ไม่ต้องปฏิบัติตามกฎนั้นเลยง่ายๆ ทั้งที่โดยส่วนรวมผู้อื่นก็ยังยินดีปฏิบัติตามกฎนั้นอยู่?" เห็นได้ว่าข้อถกเถียงนี้ไม่ได้ยืนยันว่าไม่ว่าอย่างไรเสียก็ต้องบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนเท่านั้น แต่ดูเหมือนจะเน้นเพียงว่าตราบดที่กฎยังบังคับอยู่นักเรียนก็ยังมีหน้าที่ที่ต้องทำตามกฎนั้นอยู่ การทำตามกฎที่ดำรงอยู่จริงจึงเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ว่ากฎนั้นจะเป็นอย่างไรก็ตาม4

ข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริงมักจะให้เหตุผลต่อไปอีกด้วยว่า "ถ้าเลือกไปอยู่ในที่ๆ มีกฎ คุณก็ต้องเคารพกฎของเขา ไม่อยากใส่ชุดนักเรียน ไม่อยากเรียนวิชาที่ไม่อยากเรียน ก็ไปเรียนทางเลือกแบบโฮมสกูลหรือการศึกษานอกโรงเรียน ( กศน.) เอาเถอะ" (บุหงาตันหยง, BE2566) บุหงา (BE2566) ให้เหตุผลในกรณีของหยกในลักษณะเดียวกันว่า "กรณีหยกไม่ใช่เรื่องสิทธิส่วนบุคคล แต่เป็นเรื่องการขาดความเคารพต่อ "ระเบียบที่คนส่วนใหญ่เขาปฏิบัติ" อย่าเอาสิทธิส่วนบุคคลมาอ้างไปเสียทุกอย่าง-ทุกที่ เพราะแต่ละสถานที่ก็มีสิทธิที่จะกำหนด "ระเบียบ" เช่นกัน หากปฏิบัติตามมิได้ ก็อย่าเข้าไปในสถานที่นั้นๆ" อีราวัต อารีกิจ (หรือ "หม่ออ้ม") ซึ่งเป็นบุคคลสาธารณะอีกคนที่มีความเห็นสอดคล้องกับข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริงได้ให้เหตุผลว่า

“หยก หนูไม่ได้ผิดที่คิดต่างคิดนอกกรอบ ไม่ได้ผิดที่มีความคิดอ่านเป็นของตนเองตราบดที่ไม่ไปล่วงล้ำหมิ่นประมาทหรือล่วงละเมิดใคร สิ่งที่ไม่ใช่หนู แต่คือ “สถานที่” และ “เวลา” #เสรีภาพ เป็นสิ่งที่ดีแต่ต้องมาพร้อมกับ #สิทธิ สิทธิทั้งของตัวเอง และของผู้ที่เราต่างกันตรงไหนรู้ไหม? พวกเราต่างกันตรง #หน้าที่ ของเรามากต่างนี้ ทำให้สิทธิและเสรีภาพ บางอย่างมันแตกต่างออกไป ในแต่ละบทบาทในแต่ละบริบทของ #สังคม ถ้าในสังคมนั้นๆ เขาไม่เลือกหนู คนในสังคมนั้นไม่เป็นดังใจหนู สิ่งที่ทำได้ คือ #เลือกสังคมของหนูเอง เลือกคนรอบข้าง ที่ส่งเสริมตัวหนูทุกด้านเลือกสังคมที่ชีวิตหนู #

<sup>4</sup>ข้อถกเถียงนี้มีความคล้ายกับข้อถกเถียงของแนวคิดกฎหมายบ้านเมือง (legal positivism) ตรงที่ให้ความสำคัญกับการทำตามกฎที่ดำรงอยู่จริง ณ ขณะนั้นๆ เพื่อประโยชน์ในความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมโดยรวม แทนที่จะให้ปัจเจกแต่ละคนอ้างถึงสิทธิเสรีภาพ (หรือสิทธิทางธรรมชาติ) ที่ต่างคนต่างตีความและต้องการไม่เหมือนกัน ย่อมจะทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบของสังคมได้ ผู้ที่สนใจแนวคิดกฎหมายบ้านเมืองในเชิงทฤษฎี โปรดดู ภาศิริตัน (BE2561) อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนไม่ได้อ้างว่าข้อถกเถียงของธรรมนูญข้างต้นคือแนวคิดกฎหมายบ้านเมือง เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่ามีส่วนที่คล้ายกันอยู่อย่างสำคัญเท่านั้น และการที่ผู้เขียนวิพากษ์ข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริงก็เป็นเพียงการวิพากษ์ข้อถกเถียงดังกล่าวในประเด็นเรื่องเครื่องแบบนักเรียนเท่านั้น ไม่ใช่วิพากษ์ว่าข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริงจะต้องมีปัญหาเสมอในกรณีหรือประเด็นอื่นๆ และก็ไม่ใช่การวิพากษ์แนวคิดกฎหมายบ้านเมืองแต่อย่างใด ดังนั้น การวิพากษ์ของผู้เขียนในที่นี้จึงไม่ได้มีนัยส่อว่าแนวคิดกฎหมายบ้านเมืองผิดพลาด (ทั้งในประเด็นนี้และประเด็นอื่นๆ) เพราะผู้เขียนทราบดีว่าแนวคิดกฎหมายบ้านเมืองเองก็มีความแตกต่างหลากหลายภายในกลุ่มนักคิดเช่นกัน

ก้าวต่อไปได้โดยไม่กระทบสิทธิ ไม่ละเมิดหน้าที่ใคร มันมีอีกหลายวิธี ที่หนูจะทำไปพร้อมๆ กันได้ แต่ไม่ใช่ในที่ที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นเขาทำอีกแบบ สังคมที่คิดและปฏิบัติอีกแบบซึ่งแน่นอนเขาก็มีสิทธิที่จะไม่ทำตามใจหนู และแน่นอนว่าเขามีสิทธิที่จะคิดต่างจากหนู ... ถ้าเปลี่ยนวิธีคิดไม่ได้ก็ต้องปรับวิธีคิด ถ้าทั้งเปลี่ยนและปรับวิธีคิดแล้วยังทำไม่ได้ก็ต้องเปลี่ยนสังคมรอบข้างแทน แม้มันจะไม่ง่ายแต่ก็โทษใครไม่ได้" ('หมอมัธยม อีราวัต,' BE2566)

เหตุผลนี้ยิ่งตอกย้ำว่าสิ่งสำคัญไม่ใช่การต้องแต่งเครื่องแบบนักเรียนเสมอไป ราวกับว่าเครื่องแบบนักเรียนมีคุณค่าในตัวเองอยู่ตลอดเวลา แต่สิ่งสำคัญคือการทำตามกฎระเบียบของสถานที่หรือสถาบันต่างๆ ที่เราอยู่ต่างหาก ถ้ากฎระบุว่าต้องใส่เครื่องแบบ เราก็แค่ต้องทำตามกฎเท่านั้น หากเราไม่พอใจกฎที่ดำรงอยู่จริง เราเองก็ต้องไปอยู่ในสถานที่หรือสถาบันที่ไม่มีกฎระเบียบดังกล่าวหรือมีกฎระเบียบที่เรายอมรับได้

ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับการใช้ข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริงมาให้ความชอบธรรมกับการบังคับแต่งเครื่องแบบ ถ้าหากเราหันมาทำตามกฎระเบียบที่ดำรงอยู่จริง ณ ขณะนั้นๆ แม้เราจะไม่เห็นด้วย หรือเห็นว่ากฎดังกล่าวไม่ถูกต้องเพียงใดก็ตามแล้ว เราก็ควรต้องยอมรับแม้กระทั่งกฎระเบียบที่ออกโดยเผด็จการด้วยเช่นกันเพราะถือว่าเป็นกฎระเบียบที่ดำรงอยู่จริง ณ ขณะนั้นๆ เพื่อประโยชน์ในการถกเถียง อาจลองจินตนาการว่าข้อโต้แย้งของผู้เขียนตรงนี้อาจมีถูกโต้แย้งกลับได้ว่าการเปรียบเทียบดังกล่าวไม่สมเหตุสมผลเพราะต้องถือว่ากฎระเบียบที่ออกโดยเผด็จการนั้นไม่มีความชอบธรรมตั้งแต่ต้นเนื่องจากประชาชนและสังคมกว้างไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางกฎระเบียบดังกล่าว แต่ในกรณีของการบังคับแต่งเครื่องแบบเป็นกฎระเบียบที่ชอบธรรมเพราะประชาชนและสังคมกว้างมีส่วนร่วมในการยอมรับกฎระเบียบนี้มาอย่างยาวนาน (แม้ว่าจะไม่เคยมีการลงประชามติอย่างเป็นทางการ แต่การที่สังคมอนุญาตให้กฎระเบียบดังกล่าวดำรงอยู่สืบต่อเนื่องมาอย่างยาวนานอาจถือเป็นการยอมรับของสังคมโดยนัยได้) ข้อโต้แย้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่าการอ้างว่าประชาชนและสังคมกว้างมีส่วนร่วมในการรับรองกฎระเบียบนี้ไม่ได้คำนึงการมีส่วนร่วมของตัวนักเรียนเองจริงๆ ถึงแม้ว่าโรงเรียน กระทรวงศึกษา ผู้ปกครอง ฯลฯ อาจจะเห็นตรงกันว่าควรมีการบังคับการแต่งเครื่องแบบนักเรียน แต่นักเรียนซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากกฎระเบียบนี้ กลับไม่เคยได้รับโอกาสในการกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงกฎระเบียบดังกล่าวอย่างจริงจังๆ เลย ฉะนั้น การอ้างเหตุผลนี้จึงไม่สมเหตุสมผลนัก

และถึงแม้เพื่อประโยชน์ในการอภิปราย เราจะสมมติว่านักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบว่าด้วยเครื่องแต่งกาย และสมมติว่านักเรียนส่วนใหญ่ต่างเห็นตรงกัน (โดยสมมติว่าไม่ได้ถูกกดดันจากโรงเรียนหรือผู้ปกครอง) ว่ายังคงมีการบังคับเครื่องแต่งกายนักเรียนอยู่ดังเดิม คำถามคือถ้าเป็นไปตามสถานการณ์สมมตินี้แล้วจะถือว่าการบังคับเครื่องแต่งกายมีความชอบธรรมได้หรือไม่? หากมองอย่างผิวเผินแล้วจะดูเหมือนว่ากฎระเบียบที่ผ่านกระบวนการดังกล่าวมีความชอบธรรมอย่างมากเพราะได้ผ่านการออกความเห็นและความต้องการของ “ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง” (โรงเรียน กระทรวงศึกษา ผู้ปกครอง นักเรียน ฯลฯ) และยังเป็นมติของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น จึงน่าจะถือได้ว่ากฎใดๆ ที่ออกโดยกระบวนการดังกล่าวมีความชอบธรรม

อย่างไรก็ตาม เราอาจตั้งคำถามได้ว่าเหตุใดเราจึงควรถือว่ากระบวนการดังกล่าวมีความชอบธรรมในกรณีเครื่องแต่งกายนักเรียน? กระบวนการดังกล่าวอาจมีความชอบธรรมในการพิจารณาในหลายกรณี แต่ผู้เขียนกลับเห็นว่านำมาใช้ใน

กรณีเครื่องแต่งกายนักเรียนไม่ได้ การให้เหตุผลว่ากฎระเบียบหนึ่งๆ มีความชอบธรรมเพราะได้ผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของ “ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง” เท่ากับเป็นการสื่อเป็นนัยว่ากฎดังกล่าวมีความชอบธรรมเพราะทุกฝ่ายให้ความเห็นชอบด้วยตนเองแล้ว ไม่ได้มีการบังคับโดยไม่มีความยินยอมแต่อย่างใด พุทธิอีกอย่างก็คือ ข้อโต้แย้งนี้หันมาให้ความสำคัญกับ “ความยินยอม” (consent) ของผู้ที่เกี่ยวข้องแล้วนั่นเอง แต่ประเด็นก็คือทำไมเราจึงควรถือว่า โรงเรียน กระทรวงศึกษาฯ ผู้ปกครอง และนักเรียนคนอื่นๆ คือผู้ที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้ตั้งแต่ต้น? ทำไมจึงไม่ถือว่ามีเพียง “นักเรียนแต่ละคน” เท่านั้นที่ถือเป็นผู้เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง ถ้าหากถือว่าการแต่งกายเป็นสิทธิส่วนบุคคลของนักเรียนแต่ละคนแล้ว ความชอบธรรมของการให้สิทธิเสรีภาพแก่นักเรียนแต่ละคนจะไม่จำเป็นและไม่ควรต้องขึ้นอยู่กับความเห็นและความต้องการของ “ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้อง” ซึ่งหมายรวมถึง โรงเรียน กระทรวงศึกษาฯ ผู้ปกครอง และนักเรียนคนอื่นๆ เป็นต้น การนำสิทธิส่วนบุคคลไปขึ้นอยู่กับความเห็นและความต้องการของคนอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องย่อมถือเป็นการละเมิดสิทธิ

นักทฤษฎีการเมืองเสรีนิยมอย่าง จอห์น รอลส์ (John Rawls) ไม่ได้ให้ความชอบธรรมกับกฎระเบียบใดๆ ก็ตามที่ได้รับความเห็นชอบจากเสียงส่วนใหญ่เสมอไป ถึงแม้เสียงส่วนใหญ่จะเห็นชอบกับกฎระเบียบดังกล่าวเพราะให้ผลประโยชน์แก่สังคมโดยรวมก็ตาม ตรงกันข้าม กฎระเบียบใดๆ จะมีความชอบธรรมได้ก็ต่อเมื่อน้อยต้องไม่ละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนด้วย ดังที่รอลส์เขียนไว้ว่า

“ปัจเจกชนทุกคนต่างก็มีสิทธิอันไม่สามารถถูกละเมิดได้ซึ่งมีอยู่บนหลักการความยุติธรรม ที่แม้แต่สวัสดิภาพของสังคมโดยรวมก็ไม่สามารถละเมิดได้ ด้วยเหตุผลนี้ ความยุติธรรมจึงไม่อาจยอมรับการที่คนบางคนต้องสูญเสียเสรีภาพไปเพื่อให้ผลประโยชน์ที่มากขึ้นสำหรับคนอื่นๆ ได้ ไม่อาจยอมรับการที่คนไม่กี่คนจะต้องมาเสียสละเพื่อผลประโยชน์ของคนจำนวนมากได้ ฉะนั้น ในสังคมที่ยุติธรรม เสรีภาพของพลเมืองที่มีความเท่าเทียมกันจะต้องถูกถือเป็นสิ่งพื้นฐานที่สุด สิทธิตามหลักการความยุติธรรมต้องไม่ตกอยู่ภายใต้การต่อรองทางการเมืองหรือการคำนวณผลประโยชน์ของสังคม” (Rawls, 1971, pp. 3-4)

ในแง่นี้ เราอาจสามารถถกเถียงได้ว่าถ้าหากการแต่งกายเป็นสิทธิพื้นฐานของนักเรียน (ปัจเจกชน) แต่ละคนแล้ว การอ้างความเห็นและความต้องการของผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกันกับตัวปัจเจกนั้นเองย่อมถือว่าไม่มีความชอบธรรม<sup>5</sup> อย่างไรก็ตาม ประเด็นของผู้เขียนในที่นี้ไม่ใช่การเสนอว่าข้อโต้แย้งเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของนักเรียนทุกคน (หรือความคิดของรอลส์) ถูกต้องแต่อย่างใด เพียงแต่ต้องการชี้ให้เห็นว่าข้อโต้แย้งที่ว่า กฎระเบียบใดๆ ที่ออกโดยได้รับความเห็นชอบของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องย่อมถือว่ามีความชอบธรรมเพราะวางอยู่บนหลักการความยินยอมของตัวปัจเจก (นักเรียน) เองนั้นอาจไม่เป็นจริงเสมอไป เพราะสิทธิบางอย่างไม่สามารถประนีประนอมด้วยการอ้างความเห็นชอบของคนอื่นนอกเหนือจากตัวปัจเจกคนนั้นเองได้

<sup>5</sup>ในแง่นี้ ผลสำรวจ (โพล) ต่างๆ ที่แม้จะมีผลออกมาว่าคนส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการบังคับให้แต่งเครื่องแบบ ก็ไม่สามารถใช้เป็นเหตุผลในการบังคับกฎระเบียบดังกล่าวต่อไปได้เพราะเป็นการอ้างที่ผิดฝาผิดตัวตั้งแต่ต้น ตัวอย่างผลสำรวจที่คนไทยส่วนใหญ่ยังคงสนับสนุนการบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียน ดู นิดา โพล (BE2566)

### 1.3 ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ

ข้อถกเถียงสุดท้ายที่ผู้เขียนจะอภิปรายในส่วนที่หนึ่งนี้ให้เหตุผลว่า การบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนไม่มีความชอบธรรม เพราะการบังคับการแต่งกายเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของนักเรียน ข้อถกเถียงนี้ให้ความสำคัญกับการอ้างถึงคุณค่าเรื่องสิทธิเสรีภาพเหนือร่างกายของตนเอง นักเรียนแต่ละคนควรมีสิทธิในการเลือกชุดแต่งกายของตนเอง เนื่องจากการใช้สิทธิบนร่างกายของตนเอง และการแต่งตัวตามความต้องการของตนเองไม่ถือเป็นการละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ดังนั้น หลักการของข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพจึงเป็นไปตามที่ จูดีธินส์กุลและเพมิจิตร (BE2566) ได้สรุปไว้ว่า “นักเรียนจึงควรมีสิทธิเสรีภาพที่จะเลือกทรงผมและเครื่องแบบบนเรือนร่างกายของตนเองได้ ตราบเท่าที่ไม่กระทบสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น” และ ““การเคารพสิทธิเด็ก” เป็นไปตามหลักปรัชญาเสรีนิยม ที่มนุษย์ทุกคนล้วนมีสิทธิเสรีภาพและสามารถกระทำอะไรก็ได้ตราบเท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น หลักการนี้เป็นรากฐานของกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและสิทธิเด็กหลายฉบับที่ประเทศไทยได้ให้คำมั่นสัญญาไว้ อีกทั้งรัฐธรรมนูญยังได้รับรองหลักการดังกล่าวไว้อย่างชัดเจน”

ข้อที่น่าสังเกตต่อความเห็นของจูดีธินส์กุลและเพมิจิตรข้างต้นคือ มีการให้เหตุผลสนับสนุนเสรีภาพในการแต่งกายของนักเรียนอยู่ 2 ประเด็นด้วยกัน คือ เหตุผลเรื่องสิทธิเสรีภาพและเหตุผลเรื่องการทำตามกฎหมาย (กฎหมายระหว่างประเทศและรัฐธรรมนูญของไทย) ในขณะที่เหตุผลข้อแรกเป็นหัวใจของข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ (ซึ่งจะได้อภิปรายต่อไปในส่วนนี้) ส่วนเหตุผลข้อที่สองจะใกล้เคียงกับข้อถกเถียงกฎหมายที่ดำรงอยู่จริง (ที่ได้อภิปรายไปใน 1.2) มากกว่า ซึ่งอย่างที่ผู้เขียนได้อภิปรายไปแล้วว่า ข้อถกเถียงกฎหมายที่ดำรงอยู่จริงสามารถนำมาใช้เพื่อให้ความชอบธรรมหรือวิพากษ์การบังคับแต่งเครื่องแบบของนักเรียนก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่ากฎหมายที่ดำรงอยู่จริง ณ ขณะนั้นระบุไว้เช่นใด การถกเถียงในประเด็นนี้จึงเป็นว่าสรุปแล้ว กฎระเบียบของไทยเองกำหนดไว้อย่างไร? กฎที่โรงเรียนกำหนดให้ต้องแต่งเครื่องแบบนักเรียนถือเป็นการละเมิดกฎหมายที่ใหญ่กว่าคือรัฐธรรมนูญหรือไม่? เป็นต้น นี่เป็นสิ่งที่สามารถถกเถียงกันได้ แต่ผู้เขียนจะขอไม่อภิปรายในที่นี้ เนื่องจากผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นว่าผู้ใช้ข้อถกเถียงกฎหมายที่ดำรงอยู่จริงได้ใช้เหตุผลแบบใดในการให้ความชอบธรรมต่อการบังคับแต่งเครื่องแบบ และเพื่อประโยชน์ในการอภิปราย (ในส่วนที่แล้ว) ผู้เขียนจึงถือว่ากฎหมายที่ดำรงอยู่จริงเป็นไปตามที่พวกเขา กล่าวอ้าง (คือกำหนดให้ต้องแต่งเครื่องแบบ) โดยได้วิพากษ์ไปว่าแม้จะสมมติว่าเป็นความจริงที่กฎหมายที่ดำรงอยู่จริงนั้นกำหนดให้นักเรียนต้องแต่งเครื่องแบบ แต่ข้อถกเถียงดังกล่าวก็ยังมีปัญหาอยู่ดี เพราะการทำตามกฎหมายที่ดำรงอยู่จริงไม่ได้ให้การรับรองว่ากฎหมายดังกล่าวจะต้องเป็นกฎหมายที่ชอบธรรมเสมอไป แม้กระทั่งกฎหมายที่ได้รับความเห็นชอบโดยคนส่วนใหญ่ก็ตาม นอกจากนั้น ในการอภิปรายในส่วนนี้ ผู้เขียนก็ยังต้องการมุ่งความสนใจไปที่ประเด็นของข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพมากกว่า

และอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนอยากจะชี้แจงไว้ก็คือ ผู้เขียนกำลังอภิปรายถึงข้อถกเถียงที่อ้างถึงคุณค่าเรื่อง “สิทธิเสรีภาพ” ของปัจเจกชน แต่ผู้เขียนไม่ได้กำลังบอกว่านี่คือแนวคิดแบบ “เสรีนิยม” (liberalism) แต่อย่างใด นักเสรีนิยมหรือแนวคิดเสรีนิยมนั้นมีความหลากหลายอย่างมาก การที่ผู้เขียนวิพากษ์ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพเป็นเพียงแค่การวิพากษ์ข้อถกเถียงที่อ้างถึงคุณค่าเรื่องสิทธิเสรีภาพเหนือร่างกายของตนเองในประเด็นเรื่องเครื่องแบบเท่านั้น ไม่ได้สื่อว่านักเสรีนิยมทุกคนต้องเห็นด้วยกับข้อถกเถียงนี้ในประเด็นนี้แต่อย่างใด นอกจากนั้น ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพในประเด็นเครื่องแบบ

นักเรียนที่มีอยู่ในสังคมไทย 6 มักจะปรากฏอยู่ใน 2 รูปแบบ คือ (1) การให้คุณค่ากับสิทธิและเสรีภาพในฐานะคุณค่าที่มีค่าในตัวเอง (intrinsic good) คือการมองว่านักเรียนควรมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกแต่งกายเพราะเป็นสิทธิในร่างกายของตนเอง โดยไม่จำเป็นที่การใช้สิทธิดังกล่าวต้องนำไปสู่เป้าหมาย (ends) อื่นใดก็ได้ หรือถึงแม้การใช้สิทธิดังกล่าวจะทำให้เกิดการบรรลุซึ่งเป้าหมายอื่นใดก็ตาม นั่นก็ไม่ใช่เหตุผลหลักที่สนับสนุนการยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบแต่อย่างใด และ (2) การให้คุณค่ากับสิทธิและเสรีภาพในฐานะคุณค่าในเชิงเครื่องมือ (instrumental good) คือการมองว่านักเรียนควรมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกแต่งกายเพราะเป็น “เงื่อนไข” หรือ “เครื่องมือ” ที่นำไปสู่การบรรลุซึ่งเป้าหมายอื่น เช่น การใส่หรือไม่ใส่เครื่องแบบส่งผลต่อการเรียนหรือไม่? เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพภายใต้บริบทสังคมไทย ผู้เขียนพบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วผู้ที่ใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพมักจะให้คุณค่ากับสิทธิเสรีภาพในทั้ง 2 รูปแบบข้างต้นไปพร้อมๆ กัน

ยกตัวอย่างเช่น ภัสราวลี ธนกิจวิบูลย์ผล (หรือ “มายด์”) นักกิจกรรมทางการเมืองคนหนึ่ง ได้แสดงความเห็นสนับสนุนหยกกว่า “สนับสนุนการเคารพสิทธิในเนื้อตัว ร่างกาย และที่สำคัญคือคือการไม่ต้องสวมชุดนักเรียนไปโรงเรียน ซึ่งมีการพูดถึงมาโดยตลอด และมีหลายโรงเรียนปลดล็อคแล้ว สะท้อนว่าการแต่งตัวไม่เกี่ยวกับการเรียนรู้ การศึกษา เรื่องการเคารพสิทธิเนื้อตัวร่างกายเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องสร้างความเข้าใจ นักเรียนควรมีสิทธิได้กำหนดว่าอยากใส่ชุดแบบไหนไปเรียน นอกจากนี้ยังมีข้อถกเถียงว่าชุดนักเรียนเป็นภาระค่าใช้จ่ายให้ผู้ปกครอง เป็นส่วนที่สังคมต้องทำความเข้าใจร่วมกัน ส่วนเรื่องที่ขึ้นอยู่กับการวิพากษ์วิจารณ์ แต่ขอให้เคารพสิทธิของหยกด้วย” (“มายด์ ภัสราวลี,” BE2566) จะเห็นได้ว่าเหตุผลของภัสราวลีข้างต้น มีการผสมผสานกันระหว่างการถือว่าสิทธิเสรีภาพการแต่งกายเป็นคุณค่าที่มีค่าในตัวเองและเป็นคุณค่าในเชิงเครื่องมือ โดยในด้านที่มองว่าเป็นคุณค่าที่มีค่าในตัวเองคือการย้ำว่าการแต่งกายเป็น “สิทธิเนื้อตัวร่างกาย” ส่วนในด้านที่มองว่าเป็นคุณค่าในเชิงเครื่องมือคือการให้เหตุผลว่าการแต่งหรือไม่แต่งชุดนักเรียนก็ไม่มีผลกระทบต่อการเรียนรู้และการให้เหตุผลว่า “ชุดนักเรียนเป็นภาระค่าใช้จ่ายให้ผู้ปกครอง” ด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่าเหตุผลหลักของภัสราวลีดูจะให้ความสำคัญกับการถือว่าสิทธิเสรีภาพการแต่งกายเป็นคุณค่าที่มีค่าในตัวเองมากกว่า เห็นได้จากที่เธอสื่อเป็นนัยว่าแม้จะมีการถกเถียงกันได้ว่าชุดนักเรียนเป็น “ภาระค่าใช้จ่ายให้ผู้ปกครอง” หรือไม่ แต่อย่างน้อยก็ต้อง “เคารพสิทธิของหยกด้วย” สะท้อนให้เห็นว่าแม้การแต่งกายเสรีจะตอบสนองต่อเป้าหมายอื่นๆ (เช่น การลดภาระค่าใช้จ่าย การไม่กระทบกับการเรียน ฯลฯ) แต่เหตุผลสำคัญคือการเคารพสิทธิในเนื้อตัวของนักเรียน (หยก) เอง

สิงห์ บุรภักดิ์ นักเรียนจากจังหวัดขอนแก่น เป็นอีกคนที่ใช้เหตุผลเรื่องสิทธิเสรีภาพทั้งในฐานะคุณค่าที่มีค่าในตัวเองและคุณค่าในเชิงเครื่องมือ โดยแสดงความคิดเห็นว่า “ในยุคสมัยปัจจุบันคิดว่าการใส่ชุดนักเรียน ตัดผมทรงนักเรียน คิดว่าไม่จำเป็นแล้วเพราะไม่เกี่ยวกับหัวสมองในการเรียนหนังสือของเรา การแต่งกาย ทำสีผม ไม่ได้เป็นตัวชี้วัดว่าคนเราจะฉลาดหรือโง่งง ... กฎต่างๆ ที่ออกมามองว่าเป็นการลดทอนเสรีภาพในร่างกาย ตัวคนทุกคนมีเสรีภาพโดยกำเนิด” (นักเรียนขอนแก่น, BE2566) เช่นเดียวกับ มาแพร เทือกทอง นักเรียนอีกคนซึ่งแสดงความเห็นว่า “การแต่งกายชุดนักเรียนคือสิทธิเสรีภาพในร่างกาย จึงมองว่าไม่ใช่ความสุดโต่งที่จะตั้งคำถามเกี่ยวกับร่างกายของตัวเองว่าจะใส่ชุดแบบไหนมาเรียนได้บ้างแล้วส่งผลต่อการเรียนหรือไม่” (นักเรียนขอนแก่น, BE2566) จะเห็นได้ว่าทั้งสิงห์และมาแพรต่างก็เน้นย้ำว่าคนทุกคนควรมีสิทธิเหนือร่างกายของตนเอง ซึ่งหมายถึงการมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกการแต่งกายของตนเอง (สิงห์มองว่าสิทธินี้เป็นสิทธิ

<sup>6</sup>ส่วนประเด็นว่าข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพในสังคมอื่นๆ (ที่ไม่ใช่สังคมไทย) จะมีรูปแบบการให้เหตุผลและการยึดถือคุณค่าในแบบเดียวกันหรือไม่ เป็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งไม่ได้ถูกอภิปรายในบทความนี้

และ “เสรีภาพโดยกำเนิด” ของมนุษย์) นี่คือการที่มองว่าสิทธิเหนือร่างกายเป็นสิทธิที่มีคุณค่าที่มีค่าในตัวเอง (คือเป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด มีนัยว่าสิทธิดังกล่าวมีความชอบธรรมในตัวเอง ไม่ว่าสิทธิดังกล่าวจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายอื่นๆ หรือไม่ก็ตาม) ส่วนด้านที่มองว่าสิทธิเหนือร่างกายเป็นคุณค่าในเชิงเครื่องมือ คือการที่ทั้งสิงห์และมาแพร์เน้นย้ำว่าการแต่งกายของนักเรียนไม่ส่งผลต่อผลการเรียนแต่อย่างใด การให้เหตุผลแบบหลังนี้คือการให้ความชอบธรรมกับการกระทำของนักเรียน (การแต่งกายเสรี) “เพราะ” การกระทำดังกล่าวไม่ได้ก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่แย่ (คือผลการเรียนที่แย่) จะเห็นได้ว่า ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพที่ใช้ในการถกเถียงในกรณีเครื่องแต่งกายนักเรียนในสังคมไทยปัจจุบัน คือการผสมผสานใช้ทั้งการมองว่าสิทธิมีคุณค่าในตัวเองและการมองว่าสิทธิมีคุณค่าในฐานะเครื่องมือ

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีข้อสังเกตอยู่ว่าทุกคนข้างต้นที่ใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ (ภัสราวลี สิงห์ และมาแพร์) มีแนวโน้มจะมองสิทธิเหนือร่างกายในฐานะสิทธิที่มีคุณค่าในตัวเองมากกว่าการมองสิทธิในฐานะเครื่องมือ (แม้ว่าทั้งสามคนจะไม่ได้อภิปรายและยืนยันประเด็นนี้ด้วยตนเองก็ตาม) ด้วยเหตุผลที่ว่าทั้งสามคนต่างยืนยันหนักแน่นว่าการแต่งกายคือสิทธิเหนือร่างกายของมนุษย์ ซึ่งนัยของการยืนยันหนักแน่นนี้เท่ากับเป็นการยึดถือว่าอย่างไรเสียสิทธิดังกล่าวก็ยังเป็นสิทธิโดยตัวมันเองเสมอ โดยเราอาจลองตั้งคำถามได้ว่าถ้าหากสมมติว่า “ข้อเท็จจริง” ถูกพิสูจน์ออกมาเป็นคนละอย่างกับที่ทั้งสามคนกล่าวอ้าง เช่น สมมติว่ามีผลการศึกษพบว่าเครื่องแบบนักเรียนทำให้นักเรียนมีผลการเรียนที่ดีขึ้นจริง หรือผลการศึกษพบว่าเครื่องแบบนักเรียนช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายให้ผู้ปกครองได้จริง เป็นต้น<sup>7</sup> คำถามคือถ้าหากข้อสมมติเหล่านี้เป็นจริงแล้ว คิดว่าทั้งสามคนที่ใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพจะหันกลับมามองว่าการบังคับแต่งเครื่องแบบเป็นสิ่งที่ชอบธรรมหรือไม่?<sup>8</sup> ผู้เขียนคิดว่าทั้งสามคนก็ยังคงจะยืนยันเช่นเดิมว่าเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมด้วยเหตุผลว่าการแต่งกายเป็นสิทธิเหนือร่างกายของมนุษย์อยู่นั่นเอง (สังเกตได้จากภาษาที่ทั้งสามคนใช้ ที่มีความหนักแน่นว่าอย่างไรเสียการแต่งกายก็เป็นสิทธิอันชอบธรรมเสมอ)

นอกจากนั้น เรายังอาจตั้งคำถามได้อีกว่าถ้าหากทั้งสามคนยืนยันว่าการแต่งหรือไม่แต่งชุดนักเรียนต่างกันไม่ส่งผลต่อผลการเรียนแล้ว ทำไมจึงเห็นว่าการยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบต่างๆ ที่การบังคับแต่งเครื่องแบบก็ไม่ส่งผลต่อผลการเรียนเช่นกัน (ตามการอ้างของทั้งสามคน)? หากทั้งสามคนยังต้องการยืนยันว่าอย่างไรเสียการบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนก็ไม่ชอบธรรมแล้ว ทั้งสามคนก็จำเป็นต้องหันมาใช้เหตุผลอื่นนอกเหนือจากเหตุผลเรื่องผลการเรียน ซึ่งจากการให้เหตุผลของทั้งสามคนข้างต้นจะพบว่าเหตุผลอื่นที่เหลืออยู่ก็คือเหตุผลว่าการแต่งกายเป็นสิทธิเหนือร่างกายของมนุษย์ (“เสรีภาพโดยกำเนิด”) นั่นเอง ดังนั้น ข้อถกเถียงที่มองว่าสิทธิเหนือร่างกายมีคุณค่าในตัวเองจึงนับว่ามีพลังมากกว่าการมองว่าเป็นเพียงคุณค่าเชิงเครื่องมือ

<sup>7</sup> ในสังคมไทยปัจจุบัน ยังไม่มีงานศึกษาเชิงประจักษ์ว่าการแต่งเครื่องแบบนักเรียนส่งผลต่อผลการเรียนของนักเรียนไทยหรือไม่? อย่างไร? ส่วนงานศึกษาในต่างประเทศพบว่ามีข้อสรุปที่แตกต่างหลากหลาย บางงานวิจัยพบว่าเครื่องแบบนักเรียนทำให้นักเรียนมีผลการเรียนที่ดีขึ้น (Bodine, 2003; Baumann and Krskova, 2016) ในขณะที่บางงานวิจัยพบว่าเครื่องแบบนักเรียนไม่มีความสัมพันธ์ (ทั้งทางบวกและลบ) ต่อผลการเรียนของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญ (Elisbetta and Imberman, 2012; Reidy, 2021)

<sup>8</sup> สำหรับผู้ที่ให้ความสำคัญกับ “ผลการเรียน” เป็นเป้าหมายสำคัญ ส่วนสิทธิในการแต่งกายของนักเรียนเป็นเพียง “เครื่องมือ” ในการบรรลุซึ่งผลการเรียนที่ดีเท่านั้น ย่อมได้ข้อสรุปว่าถ้าหากพบว่าเครื่องแบบช่วยให้นักเรียนมีผลการเรียนที่ดีขึ้นได้จริงแล้ว การบังคับแต่งเครื่องมือก็มีความชอบธรรมตัวอย่างเช่น บาวมันน์และคริสโควาที่ค้นพบว่าการใส่ชุดนักเรียนทำให้นักเรียนมีผลการเรียนที่ดีขึ้นก็ให้การสนับสนุนให้มีการรักษาการแต่งเครื่องแบบนักเรียนไว้ดังเดิมและแนะนำให้โรงเรียนที่ยังไม่มีเครื่องแบบนักเรียนหันมาปรับใช้เครื่องแบบนักเรียนด้วย (Baumann and Krskova, 2016)

<sup>9</sup> ผู้เขียนไม่ได้กำลังเสนอว่าผู้ที่ใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพจะต้องเลือกมองว่าสิทธิมีคุณค่าในตัวเองเท่านั้น แต่กำลังชี้ให้เห็นว่าการใช้ข้อถกเถียงนี้ภายใต้บริบท

ควรกล่าวในที่นี้ด้วยว่าข้อเรียกร้องของผู้ที่ใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพในประเทศไทยนั้น ไม่ได้เรียกร้องให้มีการยกเลิกเครื่องแบบนักเรียน (the abolition of school uniform) แต่เรียกร้องเพียงให้มีการยกเลิก “การบังคับ” แต่งเครื่องแบบนักเรียน (the abolition of compulsory school uniform) เท่านั้น ดังที่ ลณพพัฒน์ หวังไพสิฐ สมาชิกของกลุ่มนักเรียนเลว<sup>10</sup> ในขณะนั้นได้ให้เหตุผลในการเคลื่อนไหวเรื่องเครื่องแบบเมื่อ 3 ปีก่อน (1 ธันวาคม 2563) ไว้ว่า “เราไม่ได้ต้องการให้ยกเลิกการใส่เครื่องแบบ แต่ต้องยกเลิกการบังคับใส่เครื่องแบบ เพื่อให้เลือกได้อย่างเสรี ใครไม่อยากใส่ก็ไม่ต้องใส่ ใครอยากใส่ก็ให้ใส่” (ข้าแหละปม, BE2563) แม้ว่าผู้ที่ใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพคนอื่นๆ อาจจะไม่ได้กล่าวอย่างชัดเจนเหมือนลณพพัฒน์ แต่ผู้เขียนคิดว่าเราสามารถสรุปได้ว่าข้อเสนอหลักของข้อถกเถียงนี้คือ การยกเลิก “การบังคับ” แต่งเครื่องแบบ ไม่ใช้การยกเลิกเครื่องแบบ<sup>11</sup> โดยสังเกตได้จากการที่ผู้ที่ใช้ข้อถกเถียงดังกล่าวไม่ได้เสนอว่าต้องยกเลิกเครื่องแบบนักเรียน เพียงแต่เสนอว่าต้องให้การเลือกการแต่งกายเป็นสิทธิเสรีภาพของนักเรียน ซึ่งมีนัยว่าหากใครยังต้องการแต่งเครื่องแบบอยู่ก็ย่อมสามารถทำได้เพราะเป็นสิทธิเสรีภาพเช่นเดียวกัน เพียงแต่จะต้องไม่มีการบังคับให้ทุกคนต้องแต่งกายเหมือนกันด้วยเครื่องแบบนักเรียนเท่านั้น ประเด็นนี้เป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ทำให้เห็นถึงความแตกต่างของข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพกับข้อถกเถียงของผู้เขียน ซึ่งผู้เขียนจะกลับมาอภิปรายประเด็นนี้อีกครั้งในส่วนถัดไป

ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพที่น่าสนใจและแตกต่างยังสามารถพบได้ในแถลงการณ์ต่อกรณี “หยก” ของสมาคมนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และองค์กรกว่า 50 องค์กร (ขอเรียกสั้นๆ ว่า “สมาคมนักศึกษามธ.”) ซึ่งได้ให้เหตุผลไว้ว่า

“ขอยึดมั่นในหลักการสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล สนับสนุนให้นักเรียนจากทุกโรงเรียน ตลอดจนนิสิต นักศึกษาจากทุกมหาวิทยาลัยสามารถเลือกเครื่องแต่งกายรวมไปถึงทรงผมเข้าเรียนได้อย่างเสรี ... ขอเรียกร้องให้กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ตลอดจน สถานศึกษาทุกแห่งแก้ไขกฎ ระเบียบ ข้อบังคับให้นักเรียน นิสิต และนักศึกษา โดยเปิดกว้างให้สามารถ แต่งกายด้วยชุดไปรเวทเข้าเรียนในสถานศึกษา และแก้ไขกฎระเบียบของสถานศึกษาให้ปราศจากการ บังคับเกี่ยวกับ การทำผม อาทิ ความยาว ทรงผม หรือสีผม โดยอยู่บนหลักการของการเคารพสิทธิ เสรีภาพในทุกมิติ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมแห่งการที่ไม่มีการต้องถูกละเมิดสิทธิเสรีภาพ ให้เกิดพื้นที่แห่ง การแสดงออกอย่างหลากหลายและสร้างความตระหนักรู้ถึงการเคารพอัตลักษณ์อันแตกต่างของผู้อื่น ต่อไป อันเป็นสิ่งที่สถานศึกษาควรปฎิบัติมากกว่าการปลูกฝังวินัยและจารีตอย่างที่เป็นมา ท้ายที่สุดนี้

สังคมไทยปัจจุบัน การมองว่าการแต่งกายเป็นสิทธิที่มีคุณค่าในตัวเองนั้นมีพลังมากกว่า นอกจากนั้น ผู้เขียนก็ได้กำลังเสนอด้วยว่าทั้งสามคนนี้เป็นนักเสรีนิยม (liberals) หรือนักคิดกลุ่มอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตาม เห็นว่าทั้งสามคนใช้ข้อถกเถียงที่ให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพเท่านั้น ผู้เขียนไม่ได้กำลังเสนอว่า นักเสรีนิยมทุกคนจะต้องใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพแบบเดียวกับที่สามคนข้างต้นใช้แต่อย่างไร กล่าวโดยสรุปคือ ผู้เขียนไม่ได้กำลังอภิปรายถึง นักเสรีนิยม แนวคิดเสรีนิยม ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ “ในทุกกรณี” หรือข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ “ในทุกสังคม” แต่กำลังอภิปรายถึงข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ “ในกรณี เครื่องแบบนักเรียนในประเทศไทย” เท่านั้น

<sup>10</sup> สำหรับประวัติการก่อตั้งและกิจกรรมต่างๆ ของ “กลุ่มนักเรียนเลว” ดู มีจัน (BE2564)

<sup>11</sup> คำ ผกา (BE2556) วิพากษ์การบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนโดยยืนยันว่า “เครื่องแบบนักเรียนนักศึกษาที่มีผลต่อ “สมอง” และ “จิตสำนึกของผู้สวมใส่” เครื่องแบบนักเรียนนักศึกษาอย่างที่เป็นอยู่ปัจจุบันเป็นหนึ่งในสาเหตุที่ทำให้คนไทย “ผิดปกติ” จากชาวโลก ตรรกะวิบัติ ... ทางออก: เลิกบังคับ ใช้ ความสมัครใจว่าใครใส่ก็ใส่ เพื่อจะได้แยกออกระหว่างประชาชนไทยที่มีสำนึกแบบสมัยใหม่กับประชาชนไทยที่มีสำนึกแบบมนุษย์ยุคกลางออกจาก กันได้ และเราสัญญาว่าเราจะเรียนรู้ที่อยู่ด้วยกันอย่างสงบ” ข้อเสนอของคำ ผกา ไม่ใช้การยกเลิกเครื่องแบบนักเรียน แต่คือการยกเลิกการบังคับแต่ง เครื่องแบบเท่านั้น

การเรียกร้องให้สถานศึกษาเคารพสิทธิเสรีภาพเหนือร่างกายของเราอยู่บนหลักการที่ว่าทุกคนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในร่างกายของตนเอง" (สภานักศึกษามธ., BE2566)

เช่นเดียวกันกับความคิดเห็นของผู้ที่ใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพทั้งสามคนก่อนหน้านี้ สภานักศึกษา มธ. เองก็ดูจะมองการแต่งกายเป็นทั้งคุณค่าที่มีค่าในตัวเองและคุณค่าเชิงเครื่องมือไปพร้อมๆ กัน กล่าวคือ มองว่าการที่โรงเรียนบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนเป็นการละเมิด “หลักการสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล” และยังได้เสนอว่าโรงเรียนควร “เคารพสิทธิเสรีภาพเหนือร่างกายของเราอยู่บนหลักการที่ว่าทุกคนย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในร่างกายของตนเอง” นี่เป็นส่วนที่เป็นการมองว่าการมีสิทธิในการแต่งกายเป็นสิทธิที่มีคุณค่าในตัวเอง ไม่ว่าจะนำไปสู่การบรรลุซึ่งเป้าหมายอื่นๆ หรือไม่ก็ตาม แต่เหตุผลของสภานักศึกษา มธ. ไม่ได้จบลงเพียงเท่านั้น โดยมีการให้เหตุผลเพิ่มเติมด้วยว่า การยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบยังเป็นไปเพื่อ “ให้เกิดพื้นที่แห่งการแสดงออกอย่างหลากหลาย และสร้างความตระหนักรู้ถึงการเคารพอัตลักษณ์อันแตกต่างของผู้คนต่อไป อันเป็นสิ่งที่สถานศึกษาควรบ่มเพาะมากกว่าการปลูกฝังวินัยและจารีตอย่างที่เป็นมา” นี่ก็ส่วนที่เป็นการมองว่าการมีสิทธิในการแต่งกายเป็นสิทธิที่มีคุณค่าเชิงเครื่องมือ เพราะทำให้บรรลุซึ่งเป้าหมายอื่นนอกเหนือจากสิทธิบนร่างกายตนเอง นั่นคือ การแสดงออกอย่างหลากหลายและการเคารพอัตลักษณ์อันแตกต่างของผู้คน

ในการประเมินการถกเถียงเรื่องเครื่องแบบนักเรียนในประเทศไทยปัจจุบัน ผู้เขียนพบว่าเหตุผลของสภานักศึกษา มธ. ตามแถลงการณ์ข้างต้นถือเป็นเหตุผลที่ค่อนข้างสมเหตุสมผลมากที่สุด (เมื่อเทียบกับเหตุผลชุดอื่นๆ ที่มีอยู่ในการถกเถียงปัจจุบัน) แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังไม่เห็นด้วยกับข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพของสภานักศึกษา มธ. ข้างต้น โดยเห็นว่ายังเป็นข้อถกเถียงที่มีข้อจำกัดและควรจะมีข้อถกเถียงที่แตกต่างและดีกว่า (ในความคิดของผู้เขียน) ผู้เขียนจึงได้ทดลองนำเสนอข้อถกเถียงทางเลือกของผู้เขียนเอง ซึ่งจะเป็นหัวข้ออภิปรายในส่วนถัดไป

## 2. ข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษา

ในส่วนที่สองซึ่งเป็นส่วนสุดท้ายของบทความนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอข้อถกเถียงของผู้เขียนที่เรียกว่า ข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษา (the teleology argument) โดยผู้เขียนจะแสดงให้เห็นว่าข้อถกเถียงของผู้เขียนมีคุณลักษณะและการให้เหตุผลในกรณีเครื่องแบบนักเรียนอย่างไรบ้าง และมีความเหมือนและแตกต่างจากข้อถกเถียงที่มีอยู่ในปัจจุบันอย่างไร (โดยเฉพาะความเหมือนและแตกต่างกับข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ) และเหตุใดผู้เขียนจึงเชื่อว่าเป็นข้อถกเถียงที่ดีกว่าข้อถกเถียงที่มีอยู่ในปัจจุบัน

### 2.1 ปรัชญาชุมชนนิยมของแซนเดล

ข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษาที่ผู้เขียนนำมาอภิปรายในกรณีเครื่องแบบนักเรียนนี้เป็นข้อถกเถียงที่ผู้เขียนได้รับอิทธิพล

มาจากปรัชญาชุมชนนิยม (communitarianism)<sup>12</sup> ของ ไมเคิล แซนเดล (Michael J. Sandel)<sup>13</sup> ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างสำคัญมาจากปรัชญาของอริสโตเติล (Aristotle)<sup>14</sup> มาอีกทอดหนึ่ง กล่าวโดยย่อ ปรัชญาชุมชนนิยมของแซนเดล (ผ่านการตีความของผู้เขียน) คือหลักการที่ว่า การจะกำหนดหรือตัดสินว่าใครควรมีบทบาท หน้าที่ และสิทธิอย่างไร ให้เริ่มต้นการประเมินโดยตั้งคำถามเสียก่อนว่าความสัมพันธ์หรือกิจกรรมทางสังคมที่กำลังพิจารณา (the social practice in question) อยู่นั้นมี (หรือควรมี) วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเชิงอุดมคติ (teleology/telos) ของตัวมันเองอย่างไร (Sandel, 2009, p. 186) เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกก็มีวัตถุประสงค์ที่ไม่เหมือนกับความสัมพันธ์ระหว่างคู่รัก โดยอาจเป็นว่า (ในความเห็นของแซนเดล) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกมีวัตถุประสงค์เชิงอุดมคติคือความรักโดยไม่มีเงื่อนไข (unconditional love) ที่พ่อแม่มี (หรือควรมี) ให้กับลูก (Sandel, 2007, p. 49, 83) ความสัมพันธ์ที่ตรงระหว่างพ่อแม่กับลูกคือการที่สมาชิกในความสัมพันธ์ดังกล่าวบรรลุถึงซึ่งความรักโดยไม่มีเงื่อนไข แต่ในกรณีของความสัมพันธ์ระหว่างคู่รัก วัตถุประสงค์เชิงอุดมคติอาจเป็นเพียงความใส่ใจและความมั่นคง (care and commitment) ซึ่งไม่จำเป็นต้องถึงขั้นความรักโดยไม่มีเงื่อนไข กล่าวคือ ความสัมพันธ์ที่ดีของคู่รักอาจเป็นการที่ทั้งคู่ต่างใส่ใจและดูแลกัน ภายใต้อาสาใจว่าอีกฝ่ายต้องใส่ใจและไม่คดโกง (cheating) อีกฝ่ายหนึ่ง การที่วัตถุประสงค์เชิงอุดมคติดังกล่าวได้รับการเคารพและปฏิบัติแล้วก็ถือว่าเพียงพอแล้ว คู่รักไม่จำเป็นต้องมีความรักแบบไม่มีเงื่อนไขให้แก่กัน หรือความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างก็อาจมีวัตถุประสงค์คือการแบ่งปันผลประโยชน์ของกันและกันอย่างเป็นธรรม (fairness) ไม่ใช่การเอาเปรียบกัน และไม่จำเป็นต้องคิดถึงคุณค่าเรื่องความรักและความเอาใจใส่กันแบบความสัมพันธ์อื่นๆ เป็นต้น

โดยสรุปคือ แต่ละกิจกรรมทางสังคมและแต่ละสถาบันทางสังคมต่างก็มีวัตถุประสงค์เชิงอุดมคติที่แตกต่างกันไป หลักการของแซนเดลเช่นนี้สามารถเรียกอีกอย่างได้ว่าเป็น เฉพาะส่วนนิยมเชิงศีลธรรม (moral particularism) แบบหนึ่ง<sup>15</sup> เนื่องจากเห็นว่าแต่ละกิจกรรมสังคมต่างก็ต้องการคุณค่า (norm/value) ที่แตกต่างกัน ดังนั้น บทบาท หน้าที่ และสิทธิของคนจึงต้องแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับว่าใครกำลังอยู่ภายใต้กิจกรรมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบใด แนวคิดนี้จึงไม่เชื่อว่ามีคุณค่าใดที่ถูกต้องเสมอในทุกบริบทสังคมและในทุกกิจกรรมหรือความสัมพันธ์ทางสังคม ยกตัวอย่างเช่น ปรัชญาชุมชนนิยมจะถือว่าแม้ว่าอรรถประโยชน์ (utility) จะเป็นคุณค่าที่สำคัญและจำเป็นในหลายๆ กิจกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม แต่จะไม่ถือว่าอรรถประโยชน์เป็นคุณค่าที่สำคัญและจำเป็นที่สุดในทุกกิจกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นต้น

<sup>12</sup>แซนเดล (รวมถึงนักทฤษฎีการเมืองคนอื่น ๆ) ที่ถูกจัดให้อยู่ในสำนักชุมชนนิยม) ไม่นิยมเรียกตนเองว่าเป็นนักชุมชนนิยม (communitarian) เนื่องจากพวกเขาเห็นว่าเป็นชื่อที่ไม่ได้สะท้อนเนื้อหาทางปรัชญาที่แท้จริงของพวกเขา (Sandel, 1998, p. x; 2009, p. 221; MacIntyre, 2007, p. xiv) แซนเดลนิยมเรียกความคิดของเขาเองว่าเป็นสาธารณรัฐนิยม (republicanism) (Sandel, 1996) นักวิชาการบางคนก็ยอมรับที่จะเรียกปรัชญาของแซนเดลว่าสาธารณรัฐนิยมเช่นกัน (Pettit, 1998; Bedi, 2009) แต่ในที่นี้ ผู้เขียนเรียกปรัชญาของแซนเดลว่าชุมชนนิยม เนื่องจากเป็นชื่อเรียกที่เป็นที่นิยมโดยทั่วไปมากกว่า (Mulhall and Swift, 1996)

<sup>13</sup>บทความนี้เป็นเพียงการทดลองประยุกต์ใช้ปรัชญาชุมชนนิยมของแซนเดล ในการเสนอข้อถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องเครื่องแบบนักเรียน ซึ่งจะไม่ขออภิปรายรายละเอียดของปรัชญาดังกล่าวในที่นี้ สำหรับผู้ที่สนใจอยากทำความเข้าใจปรัชญาการเมืองของแซนเดลอย่างละเอียด โปรดดู Sandel (1982; 1984) และ Youngmevittaya (2018; 2019; 2023)

<sup>14</sup>แนวคิดที่สำคัญของอริสโตเติลที่กลายมาเป็นรากฐานทางปรัชญาของชุมชนนิยม (โดยเฉพาะแซนเดล) คือแนวคิดเรื่องวัตถุประสงค์ (teleology/telos) (Aristotle, 1995) ส่วนผู้ที่สนใจการประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ของอริสโตเติลในการอภิปรายประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและศาสนาในประเทศไทย ดู Youngmevittaya (BE2562)

<sup>15</sup>แนวคิดเฉพาะส่วนนิยมเชิงศีลธรรมเป็นแนวคิดที่มีลักษณะของข้อถกเถียงที่แตกต่างกันออกไป ไม่สามารถกล่าวได้ว่าเป็นแนวคิดที่มีลักษณะแบบเดียวเท่านั้น ปรัชญาชุมชนนิยมของแซนเดลเองถือว่าเป็นเฉพาะส่วนนิยมเชิงศีลธรรมแบบเฉพาะอันหนึ่ง (a particular version of moral particularism) เท่านั้น

หรือแม้แต่เรื่องสิทธิ (rights) นั้น แม้ปรัชญาชุมชนนิยมจะให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิ แต่จะไม่ถือว่ามนุษย์มีสิทธิเหมือนกันในทุกกิจกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น คนที่อยู่ภายใต้กิจกรรมทางสังคมแบบหนึ่ง อาจสามารถมีสิทธิเฉพาะอย่างหนึ่งได้ตามบทบาทที่ถูกกำหนดโดยวัตถุประสงค์ของกิจกรรมทางสังคมนั้นๆ แต่เมื่อย้ายเข้าสู่กิจกรรมทางสังคมอีกแบบหนึ่งก็อาจไม่มี (หรือไม่ควรมี) สิทธิแบบเดิมอีกเนื่องจากวัตถุประสงค์ของกิจกรรมทางสังคมอาจมีไม่เหมือนกัน เป็นต้น ผู้เขียนจะอภิปรายและขยายความประเด็นนี้ต่อไป

## 2.2 วิธีวิพากษ์

ผู้เขียนต้องการชี้แจงถึงวิธีการ (methodology) ที่ผู้เขียนใช้ในการถกเถียงและอภิปรายในประเด็นเรื่องแบบนักเรียนเล็กน้อยเพื่อป้องกันความสับสนที่อาจเกิดขึ้นได้ หน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) หลักในหัวข้อนี้ประกอบด้วย 2 หน่วยหลัก คือ ผู้จัดการศึกษา (รัฐบาล กระทรวงศึกษาฯ โรงเรียน ผู้ปกครอง ฯลฯ) และผู้รับการศึกษา (นักเรียน) แน่นอนว่าการพูดถึงการบังคับหรือยกเลิกเครื่องแบบนักเรียนนี้ ย่อมต้องมีการอภิปรายทั้งในฝั่งของผู้จัดการศึกษาและผู้รับการศึกษา เช่น ถ้าเสนอว่าควรมีการยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบแล้ว ก็หมายความว่าผู้จัดการศึกษามีหน้าที่ต้องยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบ ส่วนผู้รับการศึกษาที่ได้รับอนุญาตให้แต่งกายเสรีได้ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าข้อเสนอหนึ่งๆ ย่อมมีผลกระทบต่อสิทธิและหน้าที่ของทั้งฝ่ายผู้จัดการศึกษาและผู้รับการศึกษา อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนต้องเน้นย้ำว่าในบทความนี้มีการจำแนกแยกแยะการเน้นย้ำ (focus) ที่แตกต่างกันในสองหน่วยวิเคราะห์นี้ กล่าวคือ ผู้เขียนสนใจคำถามว่า "ผู้จัดการศึกษา" ควรมี "หน้าที่" ทำอะไรบ้างในประเด็นนี้และด้วยเหตุผลแบบใด (เช่น โรงเรียนควรบังคับให้นักเรียนแต่งเครื่องแบบหรือไม่?) มากกว่าที่จะสนใจคำถามว่า "ผู้รับการศึกษา" ควรทำอะไรบ้าง (เช่น นักเรียนควรเลือกแต่งกายอย่างไร?) แม้ว่าประเด็นเหล่านี้จะมีความเกี่ยวพันกัน แต่การแยกการเน้นย้ำช่วยให้เข้าใจประเด็นที่ผู้เขียนต้องการนำเสนอได้ดีขึ้น

การที่ผู้เขียนเสนอว่าโรงเรียนมีหน้าที่ต้องสนับสนุนอย่างแข็งขันให้นักเรียนแสดงออกซึ่งความเป็นตัวเอง แน่นอนว่าผู้เขียนเองก็ต้องการให้นักเรียนทุกคนแสดงออกซึ่งความเป็นตัวเอง แต่แม้ว่านักเรียนบางคนเลือกที่จะไม่แสดงออกซึ่งความเป็นตัวเองผ่านการแต่งกายแม้ว่าจะได้รับอนุญาตให้กระทำได้ ข้อเท็จจริงนี้ก็ไม่เท่ากับเป็นการให้ความชอบธรรมกับประโยคที่ว่า – เมื่อนักเรียนยังเลือกที่จะไม่แสดงออกซึ่งความเป็นตัวเองทั้งๆ ที่ไม่มีการบังคับแต่งเครื่องแบบแล้ว ก็เท่ากับว่าการยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบไม่ได้ทำให้นักเรียนทุกคนแสดงออกซึ่งความเป็นตัวเองได้จริง ดังนั้น จึงไม่มีความจำเป็นต้องยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบแต่อย่างใด – ประโยคดังกล่าวนี้มาจากความสับสนระหว่างการเน้นย้ำใน "หน้าที่" ของโรงเรียนกับ "การเลือก" ของนักเรียน ผู้เขียนเสนอว่าในเชิงอุดมคติแล้ว นักเรียนควรแสดงออกซึ่งความเป็นตัวเองและโรงเรียนก็มีหน้าที่ในการสนับสนุนอย่างแข็งขันให้เกิดขึ้น และแม้ว่าสุดท้ายแล้วนักเรียนบางคนจะยังคงไม่สามารถบรรลุถึงอุดมคติดังกล่าวได้ แต่อย่างไรเสียก็ยังคงเป็นหน้าที่ของโรงเรียนอยู่นั่นเองที่ต้องให้การสนับสนุนอย่างแข็งขันให้เกิดอุดมคติดังกล่าวขึ้น พูดอีกอย่างก็คือ ผู้เขียนกำลังเสนอว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่จะต้องยกเลิกการแต่งเครื่องแบบเพราะเป็นการสนับสนุนอย่างแข็งขันให้เกิดอุดมคติดังกล่าวขึ้น แม้ว่าในทางปฏิบัติจริงนักเรียนจะยังขาดความกล้าหรือเลือกที่จะไม่ทำตามอุดมคติดังกล่าวก็ตาม เปรียบเหมือนการบอกว่าตำรวจมีหน้าที่ต้องจับโจรผู้ร้ายเพื่อรักษาความสงบสุขของสังคม แต่ก็ไม่สามารถรับประกันได้ว่าจะไม่โจรผู้ร้ายคนใหม่ๆ เกิดขึ้นมาอีก แต่อย่างไรเสียตำรวจก็ยังต้องมีหน้าที่จับโจรผู้ร้ายอยู่เช่นเดิมนั่นเอง

## 2.3 อุดมคติของการศึกษากับนโยบายเครื่องแบบนักเรียน

ในส่วนนี้ ผู้เขียนจะอภิปรายข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษาโดยนำไปเปรียบเทียบกับข้อถกเถียงที่ได้อภิปรายไปก่อนหน้านี้ เราสามารถเรียบเรียงข้อเสนอ (นโยบาย) เกี่ยวกับเครื่องแบบนักเรียนได้เป็น 3 นโยบายหลัก ดังตารางที่ 1 ต่อไปนี้

|          | เครื่องแบบนักเรียน | สถานะการบังคับ          |
|----------|--------------------|-------------------------|
| นโยบาย 1 | มีอยู่             | บังคับแต่งเครื่องแบบ    |
| นโยบาย 2 | มีอยู่             | ไม่บังคับแต่งเครื่องแบบ |
| นโยบาย 3 | ยกเลิก             | ไม่บังคับแต่งเครื่องแบบ |

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบนโยบายต่างๆ เกี่ยวกับเครื่องแบบนักเรียน

นโยบาย 1 คือโรงเรียนกำหนดให้มีเครื่องแบบนักเรียนของโรงเรียนและบังคับให้นักเรียนทุกคนต้องใส่เครื่องแบบดังกล่าว ซึ่งจากการอภิปรายในส่วนที่แล้วจะเห็นได้ว่าข้อถกเถียงความเสมอภาคและข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริงมักจะสนับสนุน นโยบาย 1 นี้<sup>16</sup> นโยบาย 2 คือโรงเรียนยังคงกำหนดให้มีเครื่องแบบนักเรียนของโรงเรียนอยู่ แต่จะไม่บังคับให้นักเรียนทุกคนต้องใส่เครื่องแบบดังกล่าว ซึ่งเป็นนโยบายที่ผู้ที่ใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพในสังคมไทยเรียกร้อง [อย่างที่ได้อยกตัวอย่างกรณีของลภานพัฒน์ซึ่งให้เหตุผลว่า “เราไม่ได้ต้องการให้ยกเลิกการใส่เครื่องแบบ แต่ต้องยกเลิกการบังคับใส่เครื่องแบบเพื่อให้เลือกได้อย่างเสรี ใครไม่อยากใส่ก็ไม่ต้องใส่ใครอยากใส่ก็ให้ใส่” (ชาห์และปม, BE2563)] และสุดท้าย นโยบาย 3 คือโรงเรียนยกเลิกการมีเครื่องแบบนักเรียนของโรงเรียน และไม่บังคับให้นักเรียนทุกคนต้องใส่เครื่องแบบใดๆ ซึ่งข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษาของผู้เขียนสนับสนุน นโยบาย 3 โดยเนื่องจาก นโยบาย 2 และ นโยบาย 3 ค่อนข้างมีความใกล้เคียงกัน ดังนั้น เพื่อที่จะแยกให้เห็นว่าข้อเสนอของผู้เขียนแตกต่างจากข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพอย่างไรบ้าง ผู้เขียนจะขออภิปรายความเหมือนและความแตกต่างของนโยบายและข้อถกเถียงทั้งสอง

ความแตกต่างของ นโยบาย 2 และ นโยบาย 3 (หรือความแตกต่างระหว่างข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพและข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษา) มี 2 ประเด็นใหญ่ คือ (1) ในขณะที่ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพต้องการเพียงให้โรงเรียนยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบ แต่ไม่จำเป็นต้องยกเลิกเครื่องแบบของโรงเรียน ส่วนข้อเสนอของผู้เขียนคือ โรงเรียน (ทั้งรัฐและเอกชน) ควรยกเลิกเครื่องแบบนักเรียนไม่ใช่เพียงการยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียนเท่านั้น และ (2) ในขณะที่ข้อถกเถียง

<sup>16</sup>อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าข้อถกเถียงความเสมอภาคและข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริงจะต้องถูกใช้เพื่อสนับสนุน นโยบาย 1 เสมอไปเท่านั้น ความจริงแล้ว อาจมีผู้ที่ใช้ข้อถกเถียงทั้งสองนี้ในการสนับสนุนนโยบายอื่นๆ (เช่น การยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบ) ได้เช่นกัน แต่ภายใต้การถกเถียงประเด็นนี้ในสังคมไทยเรามักจะพบว่าข้อถกเถียงทั้งสองมักจะถูกใช้เพื่อสนับสนุน นโยบาย 1 มากกว่า

สิทธิเสรีภาพใช้เหตุผลเรื่องสิทธิเสรีภาพเหนือร่างกายของมนุษย์เป็นหลัก และใช้เหตุผลเรื่อง “การแสดงออกอย่างหลากหลายและสร้างความตระหนักรู้ถึงการเคารพอัตลักษณ์อันแตกต่างของผู้อื่น” เป็นประเด็นเสริม (กรณีศึกษานักศึกษามธ.) ส่วนข้อเสนอของผู้เขียนใช้เหตุผลเรื่องอุดมคติของการศึกษาเป็นประเด็นสำคัญ มากกว่าประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพเหนือร่างกาย (ในกรณีเครื่องบินนักเรียน) ผู้เขียนจะเริ่มด้วยการอภิปรายประเด็นที่หนึ่งก่อนและตามด้วยประเด็นที่สอง

### การยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบกับการยกเลิกเครื่องแบบ

เมื่อมองอย่างผิวเผินแล้วจะดูเหมือนว่า การเสนอให้ยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบกับการเสนอให้ยกเลิกเครื่องแบบจะมีความแตกต่างกันน้อยมาก กล่าวคือ ทั้งสองข้อเสนอต่างก็ให้สิทธิเสรีภาพแก่นักเรียนในการเลือกชุดของตนเองเช่นเดียวกัน ในแง่นี้ จึงยังมองไม่เห็นถึงความแตกต่างของข้อเสนอทั้งสอง อย่างไรก็ตาม สาเหตุที่เรามองไม่เห็นความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญของทั้งสองข้อเสนอ นั้นเป็นเพราะว่าเรามุ่งความสนใจไปที่ “นักเรียน” มากกว่า “โรงเรียน” คือเห็นแต่เพียงว่าการที่โรงเรียนจะยกเลิกเครื่องแบบไปเลยหรือจะยังมีอยู่แต่ไม่บังคับ ก็ล้วนมีผลในทางปฏิบัติต่อนักเรียนเหมือนกัน คือนักเรียนมีเสรีภาพในการเลือกแต่งกายได้ตามต้องการ แต่อย่างใดผู้เขียนได้อภิปรายไปในส่วน 2.2 (วิธีวิพากษ์) ไปแล้วว่า ผู้เขียนให้ความสนใจที่ “โรงเรียน” มากกว่า “นักเรียน” โดยหากเราสนใจที่โรงเรียนมากกว่า เราจะสามารถมองเห็นได้ว่าข้อเสนอทั้งสองมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญอย่างไร นั่นคือ ถ้าโรงเรียนยังคงมีเครื่องแบบของโรงเรียนอยู่ แต่ไม่บังคับให้นักเรียนทุกคนต้องใส่ (นโยบาย 2) แล้ว จะมีผลในทางนี้ที่โรงเรียนสีออกมาคือ นักเรียนจะมี 2 ทางเลือก คือ การแต่งเครื่องแบบ “ของโรงเรียน” กับการแต่งกายตามรสนิยมของตนเอง พูดอีกอย่างคือ นักเรียนสามารถเลือกได้ว่าจะแต่งตามระเบียบของโรงเรียน (conformity) หรือเลือกแต่งตามความต้องการของตนเอง (nonconformity) แต่ข้อเสนอของผู้เขียน (นโยบาย 3) คือ เมื่อโรงเรียนไม่มีเครื่องแบบ “ของโรงเรียน” อีกต่อไปแล้ว ทางเลือกของนักเรียนตามข้อเสนอของผู้เขียนจึงมีเพียงการเลือกแต่งตามความต้องการของตนเองเท่านั้น ไม่มีทางเลือกให้นักเรียนแต่งตามกฎระเบียบของโรงเรียน

เพื่อให้มีความชัดเจนมากขึ้นผู้เขียนจะขออภิปรายโดยใช้ตัวอย่างดังต่อไปนี้ สมมติว่าแต่เดิมนั้นโรงเรียนแห่งหนึ่ง (ขอเรียกว่า “โรงเรียน ก.”) มีกฎระเบียบให้นักเรียนทุกคนต้องแต่งเครื่องแบบตามที่โรงเรียนกำหนด (โดยขอเรียกเครื่องแบบของโรงเรียนนี้ว่า “ชุด ก.”) ซึ่งก็คือ นโยบาย 1 แต่ต่อมามีการปรับเปลี่ยนข้อบังคับบางประการโดย โรงเรียน ก. ยังคงรักษาเครื่องแบบของโรงเรียน (ชุด ก.) อยู่ตามเดิม แต่เปลี่ยนจากที่บังคับให้นักเรียนทุกคนต้องใส่ ชุด ก. มาโรงเรียนมาเป็นการอนุญาตให้นักเรียนทุกคนเลือกได้เองว่าอยากจะใส่ ชุด ก. หรือไม่ก็ได้ ซึ่งก็คือ โรงเรียน ก. ได้เปลี่ยนมาใช้ นโยบาย 2 แทนนั่นเอง โดยภายหลังจากการใช้ นโยบาย 2 นี้ ปรากฏว่ามีทั้งนักเรียนที่เลือกใส่ชุดตามที่ตนเองต้องการมาโรงเรียนและนักเรียนที่ยังคงเลือกใส่ ชุด ก. (ซึ่งมีสถานะเป็นเครื่องแบบของโรงเรียน ก.) มาเรียนเช่นกัน โดยที่นักเรียนแต่ละคนก็อาจมีเหตุผลส่วนตัวของตนเองว่าทำไมจึงเลือกแต่งกายแบบที่ตนเองแต่ง เช่น คนที่เลือกแต่งตามความต้องการของตนเองอาจให้เหตุผลว่าเพราะใส่แล้วสบายกว่าใส่ ชุด ก. บางคนก็อาจบอกว่าที่ไม่ใส่ ชุด ก. เพราะต้องการแสดงอัตลักษณ์หรือความเชื่อของตนเองผ่านการแต่งกาย เป็นต้น ส่วนคนที่เลือกใส่ ชุด ก. ก็อาจให้เหตุผลว่าเพราะต้องการทำตามกฎระเบียบของโรงเรียนเพื่อให้ดูมีระเบียบ บางคนก็อาจให้เหตุผลว่าเพราะชื่นชอบ ชุด ก. เนื่องจากตรงตามรสนิยมของตนเองหรือบางคนก็อาจให้เหตุผลว่าเพราะ ชุด ก. ใส่สบายและซักรีดง่ายกว่า เป็นต้น

จะเห็นได้ว่านักเรียนย่อมมีเหตุผลแตกต่างกันออกไป ไม่จำเป็นเสมอไปที่เมื่อใช้ นโยบาย 2 แล้ว นักเรียนทุกคนจะ

เลือกแสดงออกซึ่งความเป็นตัวเอง (self-expression) ในทางตรงข้าม นักเรียนบางคนอาจยังคงเลือกทำตามกฎระเบียบของโรงเรียน (conformity) อยู่ดังเดิม หากเรามุ่งความสนใจไปที่ "โรงเรียน" มากกว่า "นักเรียน" แล้ว คำถามที่เราต้องถามคือ โรงเรียนควรมีหน้าที่ในการทำอะไร (นอกเหนือจากการให้ความรู้)? ผู้เขียนเห็นว่าโรงเรียนควรมีหน้าที่ในการกระตุ้นและสนับสนุนอย่างแข็งขัน (actively encourage) ให้นักเรียนมีความกล้าในการแสดงออกซึ่งความเป็นตัวเองมากกว่าที่จะให้นักเรียนทำตามกฎระเบียบเพียงเพราะกลัวที่จะแตกต่าง แน่ละว่าโดยทั่วไปแล้วการทำตามกฎระเบียบ (conformity) ถือเป็นสิ่งที่ดี เช่น การเคารพกฎหมาย ฯลฯ แต่ประเด็นคือในกรณีของโรงเรียนนั้น ควรเข้าใจว่าโรงเรียนควรทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทดลองให้นักเรียน (ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะ) ได้กล้าแสดงออกซึ่งความเป็นตัวเอง เสริมสร้างความมั่นใจของตนเอง กล้าที่จะนำเสนอตัวตนและยอมรับตัวตนของผู้อื่นไปพร้อมๆ กัน เป็นต้น การที่โรงเรียนยังคงรักษาเครื่องแบบของโรงเรียนไว้ก็ยิ่งเหมือนเป็นการสื่อว่าโรงเรียนมีกฎระเบียบเรื่องการแต่งกายอยู่ นักเรียนสามารถเลือกได้ว่าจะแต่งตามที่โรงเรียนกำหนดหรือไม่ก็ได้ ซึ่งเท่ากับว่าโรงเรียนไม่ได้กระตุ้นหรือสนับสนุนอย่างแข็งขันให้นักเรียนกล้าเป็นตัวของตัวเอง แต่ปล่อยให้ให้นักเรียนตัดสินใจเอาเอง นักเรียนที่ไม่กล้าแสดงความเป็นตัวเองก็สามารถแต่งเครื่องแบบของโรงเรียนตามเดิมได้ โดยที่โรงเรียนก็ไม่ไปกระตุ้นหรือสนับสนุนอย่างแข็งขันให้นักเรียนคนดังกล่าวกล้าแสดงความเป็นตัวเองแต่อย่างใด ดังนั้น ภายใต้ นโยบาย 2 นี้ โรงเรียนจึงไม่ได้ทำหน้าที่ที่ควรทำอย่างสมบูรณ์ นั่นคือการกระตุ้นและสนับสนุนอย่างแข็งขันให้นักเรียนกล้าเป็นตัวของตัวเอง

ผู้เขียนสนับสนุน นโยบาย 3 ซึ่งยกเลิกการมีเครื่องแบบของโรงเรียน โดยหากอภิปรายต่อเนื่องจากเหตุการณ์สมมติข้างต้นจะเป็นว่า หาก โรงเรียน ก. หันมาใช้ นโยบาย 3 แทนแล้ว ต่อไป ชุด ก. ก็จะถูกเปลี่ยนสถานะจากเครื่องแบบของโรงเรียน ก. ไปเป็นชุดธรรมดาชุดหนึ่งเท่านั้น คือแม้ว่าจะยังคงแต่งกายตามแบบของ ชุด ก. เหมือนเดิมทุกประการ แต่ภายใต้ นโยบาย 3 สถานะของ ชุด ก. จะไม่ถูกถือเป็นเครื่องแบบของ โรงเรียน ก. แล้วนั่นเอง ซึ่งหมายความว่าต่อไป นักเรียนที่เลือกแต่ง ชุด ก. ซึ่งอาจมีเหตุผลส่วนตัวในการเลือกใส่แตกต่างกันไป แต่จะไม่ใช้ด้วยเหตุผลว่าเพราะต้องการทำตามกฎระเบียบของโรงเรียน เนื่องจาก ชุด ก. ไม่ใช่ชุดที่ถูกกำหนดโดยกฎของโรงเรียนอีกต่อไปแล้ว แน่ละว่านี่ก็ยังไม่การรับประกันได้ว่าภายใต้ นโยบาย 3 นักเรียนทุกคนจะเลือกแต่งกายเพื่อแสดงความเป็นตัวเองเสมอไป แต่ประเด็นคือ ถ้าหากเรามุ่งความสนใจไปที่หน้าที่ของ "โรงเรียน" ว่าได้ทำตามเป้าหมายหรืออุดมคติของการศึกษาแล้วหรือยัง ก็จะได้เห็นว่า ภายใต้ นโยบาย 3 นี้ โรงเรียนได้ทำหน้าที่ที่ควรทำแล้ว คือการกระตุ้นและสนับสนุนอย่างแข็งขันให้นักเรียนกล้าเป็นตัวของตัวเอง

ตรงนี้อาจมีการวิพากษ์ได้ว่า แล้วโรงเรียนไม่มีหน้าที่สนับสนุนให้นักเรียนเคารพและทำตามกฎระเบียบของส่วนรวมหรือ? ผู้เขียนต้องการให้โรงเรียนปลูกฝังให้นักเรียนแหกกฎ ไม่เคารพกฎ และเอาความต้องการของตนเองเป็นที่ตั้งเหนือกฎระเบียบส่วนรวมหรือ? ต่อข้อวิพากษ์นี้ ผู้เขียนขอตอบว่าการเรียนรู้ที่จะเคารพและทำตามกฎระเบียบของส่วนรวมถือเป็นคุณธรรม (virtue) ที่สำคัญที่การศึกษาจะต้องปลูกฝังให้กับนักเรียนอย่างแนบแน่น แต่ประเด็นคือโรงเรียนจะต้องฝึกให้นักเรียนเคารพและทำตามกฎระเบียบที่มีเหตุผล (reasonable) ไม่ใช่การสอนให้เคารพและทำตามกฎระเบียบแบบใดก็ได้ เพียงให้ได้ถือว่าทำตามกฎแล้ว คือไม่ว่าส่วนรวม (ครอบครัว โรงเรียน สังคม ฯลฯ) จะออกกฎระเบียบใดออกมา ก็ต้องสอนนักเรียนให้เชื่อฟังและทำตามกฎนั้นเสมอ เป็นต้น ผู้เขียนไม่คิดว่านี่เป็นหน้าที่ (หรืออุดมคติ) ของการให้การศึกษา แต่ควรสอนให้นักเรียนรู้จักการเคารพตัวเองและผู้อื่น (ส่วนรวม) บนฐานของความแตกต่างหลากหลาย (diversity) คือเข้าใจว่าภายใต้บริบทของสังคมสมัยใหม่ (หรือสังคมประชาธิปไตย) คนทุกคนมีความแตกต่างกันและเราควรเรียนรู้ที่จะอยู่และ

ยอมรับความแตกต่างของคนแต่ละคนเหล่านั้น สิ่งที่คุณเขียนเสนอไม่ใช่การปลูกฝังให้นักเรียนแหกกฎหรือไม่เคารพกฎ เพราะอันที่จริง ถ้าทำตาม นโยบาย 3 แล้ว การที่นักเรียนแต่งกายได้ตามต้องการจะไม่ถือเป็นการแหกกฎอีกต่อไป เพราะตัวกฎเองนั้นแหละที่อนุญาตให้นักเรียนสามารถกระทำเช่นนั้นได้ แต่คุณเขียนเสนอให้สอนให้นักเรียนเคารพและทำตามกฎที่เรียกว่า การยอมรับความแตกต่างหลากหลายทั้งของตนเองและผู้อื่น

นอกจากนั้น การที่คุณเขียนเสนอให้โรงเรียนกระตุ้นให้นักเรียนกล้าแสดงความเป็นตัวเอง กล้าที่จะค้นหาตนเอง และกล้าที่จะแตกต่างนั้น คุณเขียนไม่ได้เหมารวมว่าการทำตามกฎระเบียบ (conformity) ในทุกประเด็นจะต้องถือเป็นการไม่มีจิตใจวิพากษ์วิจารณ์ (critical mind) แต่อย่างใด อย่างที่ได้กล่าวไปแล้วว่า เป้าหมายอย่างหนึ่งของการศึกษาคือการปลูกฝังให้นักเรียนเคารพและทำตามกฎของการยอมรับความแตกต่างหลากหลายทั้งของตนเองและผู้อื่น การที่นักเรียนยึดถือและปฏิบัติตามกฎอย่างเคร่งครัดก็ถือเป็นการทำตามกฎระเบียบ (conformity) เช่นกัน และยังถือเป็นการทำตามกฎอย่างมีจิตใจวิพากษ์วิจารณ์ด้วยเพราะปฏิบัติตามกฎที่มีเหตุผล คุณเขียนเสนอว่าโรงเรียนต้องสอนให้นักเรียนรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ต่อกฎที่ไม่มีเหตุผล ซึ่งหมายถึงกฎที่ไม่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย เช่น กฎที่ไม่เคารพความแตกต่างหลากหลายของคน เป็นต้น ผู้เขียนเห็นว่าเครื่องแบบนักเรียนที่ถูกกำหนดโดยโรงเรียนเป็นการทำลายความแตกต่างหลากหลายของผู้คน เป็นการพยายามทำให้ทุกคนเหมือนกัน (ผ่านการแต่งกาย) และเป็นการทำลายความมั่นใจในการแสดงออกซึ่งความเป็นตัวเอง ดังนั้น จึงถือเป็นการปลูกฝังที่ไม่มีเหตุผล การสนับสนุนให้นักเรียนทำตามและเชื่อฟังกฎนี้จึงถือเป็นการปลูกฝังให้นักเรียนไม่มีจิตใจวิพากษ์วิจารณ์เพราะสอนให้ทำตามกฎที่ไม่มีเหตุผล โดยสรุปคือ ผู้เขียนไม่ได้เสนอให้โรงเรียนสอนให้นักเรียนต้องต่อต้านการทำตามกฎตลอดเวลา แต่คือการสอนให้เคารพและทำตามกฎที่มีเหตุผล

## เหตุผลความชอบธรรม

เหตุผลอย่างหนึ่งของข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพที่ถูกใช้โดยสถานศึกษา มธ. คือการยกเลิกการบังคับแต่งเครื่องแบบช่วย “ให้เกิดพื้นที่แห่งการแสดงออกอย่างหลากหลาย และสร้างความตระหนักรู้ถึงการเคารพอัตลักษณ์อันแตกต่างของผู้อื่นต่อไป อันเป็นสิ่งที่สถานศึกษาควรบ่มเพาะมากกว่าการปลูกฝังวินัยและจารีตอย่างที่เป็นมา” (สถานศึกษามธ., BE2566) จะเห็นได้ว่าเหตุผลในส่วนนี้อ้างอิงถึงคุณค่าที่ไม่ใช่เรื่องสิทธิเสรีภาพบนร่างกายหรือสิทธิที่มีโดยกำเนิดของมนุษย์ แต่เป็นคุณค่าอย่าง “การแสดงออกอย่างหลากหลาย” และ “การเคารพอัตลักษณ์อันแตกต่างของผู้อื่น” นอกจากนั้น ยังถกเถียงอีกด้วยว่าคุณค่าเหล่านี้เป็น “สิ่งที่สถานศึกษาควรบ่มเพาะมากกว่าการปลูกฝังวินัยและจารีต” หรือก็คือเป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่จะต้องปลูกฝังคุณค่า (หรือคุณธรรม) เหล่านี้ให้มีในตัวนักเรียน การให้เหตุผลในส่วนนี้มีความเหมือนกับข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษาของผู้เขียนค่อนข้างมาก ผู้เขียนเองก็เห็นเช่นเดียวกันว่าหน้าที่ของโรงเรียนที่นอกเหนือจากการให้ความรู้วิชาการแล้ว ยังต้องปลูกฝังค่านิยมหรือคุณธรรมเหล่านั้น (คุณค่าประชาธิปไตย ความเป็นตัวของตัวเอง การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย จิตใจวิพากษ์วิจารณ์ ฯลฯ) ด้วย อย่างไรก็ตาม ส่วนที่เป็นความแตกต่างระหว่างเหตุผลของข้อถกเถียงข้างต้นกับข้อถกเถียงของผู้เขียนคือ แม้ว่าข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ (ของสถานศึกษา มธ.) จะอ้างถึงคุณค่าอย่างเช่นการยอมรับความแตกต่างหลากหลาย แต่ไม่ได้ให้เหตุผลรองรับอย่างเป็นระบบว่าเหตุใดโรงเรียนจึงควรให้คุณค่ากับสิ่งเหล่านั้นด้วย ทำไมจึงไม่เป็นคุณค่าแบบอื่น? แล้วคุณค่าเหล่านี้ควรต้องถูกประยุกต์ใช้ในทุกกิจกรรมหรือความสัมพันธ์ทางสังคมหรือทุกสถาบันทางสังคมหรือไม่? ทำไมจึงเห็นว่าคุณค่าเหล่านี้เป็น “สิ่งที่สถานศึกษาควรบ่มเพาะ”? ข้อถกเถียงของผู้เขียนคือความพยายามในการให้เหตุผลรองรับต่อคำถามเหล่านี้

ข้อโต้แย้งหนึ่งที่ผู้สนับสนุนการแต่งกายเสรีของนักเรียนมักได้รับคือ ถ้าหากให้เสรีภาพแก่นักเรียนในการแต่งกายเสรีแล้ว ก็จำเป็นต้องให้เสรีภาพในการแต่งกายแก่คนอาชีพอื่นๆ ด้วยเช่นกันเพราะถือว่าเป็นสิทธิเสรีภาพเหนือร่างกายของมนุษย์เหมือนกัน ซึ่งอาจทำให้สังคมมีความวุ่นวายได้ เช่น ถ้าให้ตำรวจ-ทหารแต่งกายได้เสรีแล้ว ประชาชนจะรู้ได้อย่างไรว่าใครคือตำรวจ-ทหาร? แล้วสังคมจะวุ่นวายหรือไม่? เป็นต้น ดังที่ สนิธ ลิ้มทองกุล หนึ่งในผู้ที่สนับสนุนการบังคับแต่งเครื่องแบบนักเรียน ได้ให้เหตุผลไว้ว่า

“ชุดนักเรียนให้รู้ว่านี่คือนักเรียน เหมือนคุณอยู่ในท่ามกลางทุกคน แล้วบอกว่าทุกคนไม่จำเป็นต้องแต่งยูนิฟอร์ม ถ้ามีโจรบุกเข้ามาปล้นคุณ สิ่งแรกที่คุณคิดก็คือตำรวจใช่ไหม แล้วคุณมองไปมีไหม คนใส่ชุดยูนิฟอร์มตำรวจ เอา! สิทธิเสรีภาพไง คุณก็ไม่ต้องใส่ชุดอะไรก็ได้ ... ทหารก็มียูนิฟอร์มไม่ใช่หรือ ข้าราชการกระทรวงต่างๆ ก็มียูนิฟอร์มไม่ใช่หรือ ... ตำรวจทำไมเขาต้องแต่งยูนิฟอร์ม เพราะให้รู้ว่าเป็นตำรวจ นักเรียนทำไมต้องแต่งยูนิฟอร์ม เพราะให้รู้ว่าเป็นนักเรียน คนขับแท็กซี่ทำไมต้องแต่งยูนิฟอร์ม ที่กรมการขนส่งทางบกได้กำหนดเอาไว้ เพราะให้รู้ว่าเป็นแท็กซี่อะไร ยูนิฟอร์มเป็นเครื่องแบบบอกอาชีพคน” (เปิดหน้าผู้ใหญ่หิวแสง, BE2566)

ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับเหตุผลของสนธิข้างต้น อย่างไรก็ตาม จากการประเมิณของผู้เขียนพบว่าในการถกเถียงในสังคมไทยปัจจุบันยังไม่มี การโต้แย้งต่อเหตุผลแบบของสนธิที่ดีเพียงพอ ในความเห็นของผู้เขียน แม้ว่าผู้เขียนจะสนับสนุนการแต่งกายเสรีในกรณีนักเรียน แต่ไม่สนับสนุนว่าทุกคนทุกอาชีพจะสามารถอ้างเหตุผลแบบเดียวกันเพื่อการแต่งกายเสรีได้เสมอไป เช่น กรณีตำรวจ-ทหารนั้น ผู้เขียนเห็นว่าไม่สามารถอ้างสิทธิเหนือร่างกายในการปฏิเสธการแต่งเครื่องแบบได้<sup>17</sup> เป็นต้น ดังนั้น เราจำเป็นต้องชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่าง “เป้าหมาย” ของเครื่องแบบของนักเรียนกับ “เป้าหมาย” ของเครื่องแบบของคนอาชีพอื่น ซึ่งจะใช้เหตุผลแบบเดียวกันมาประยุกต์ใช้ในทุกกรณีไม่ได้ เหตุผลข้างต้นของสนธิผิดพลาดเพราะไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเครื่องแบบของนักเรียนกับเครื่องแบบของคนอาชีพอื่นได้ แต่กลับประยุกต์ใช้เหตุผลแบบเดียวกันในทุกกรณี กล่าวคือ เป็นการให้เหตุผลว่าเป้าหมายของการมีเครื่องแบบคือการ “บอกอาชีพคน” ดังนั้น คนทุกอาชีพจึงจำเป็นต้องมีและแต่งเครื่องแบบเสมอ การแต่งเครื่องแบบของคนทุกอาชีพล้วนมีเป้าหมายแบบเดียวกัน คือการแต่งเพื่อบอกอาชีพคน นักเรียนจำเป็นต้องแต่งเครื่องแบบเพื่อบอกว่าเป็นอาชีพนักเรียน ตำรวจจำเป็นต้องแต่งเครื่องแบบเพื่อบอกว่าเป็นอาชีพตำรวจ คนขับแท็กซี่จำเป็นต้องแต่งเครื่องแบบเพื่อบอกว่าเป็นอาชีพคนขับแท็กซี่ เป็นต้น นัยของเหตุผลนี้ก็คือ ในด้านกลับกัน ถ้าหากให้เสรีภาพกับคนอาชีพหนึ่งในการแต่งกายได้เสรีแล้ว ก็จำเป็นต้องให้เสรีภาพกับคนทุกอาชีพด้วย เพราะถือว่าการแต่งเครื่องแบบของคนทุกอาชีพล้วนมีเป้าหมายแบบเดียวกัน ถ้าสามารถยกเว้นให้กับอาชีพหนึ่งได้ก็ต้องยกเว้นให้กับทุกอาชีพได้ มิเช่นนั้นแล้ว คนอาชีพอื่นก็อาจอ้างได้ว่าตนเองไม่ได้รับสิทธิแบบเดียวกับคนอาชีพอื่น

ในขณะที่เหตุผลที่อ้างถึงเรื่องสิทธิเสรีภาพ (สิทธิเหนือร่างกาย) เองก็มีสมมติฐานในการประยุกต์ใช้เหตุผลแบบเดียวกันในทุกกรณีอีกแบบหนึ่งเช่นกัน กล่าวคือ การใช้เหตุผลว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีสิทธิเหนือร่างกายตนเองและการบังคับให้ต้อง

<sup>17</sup>ผู้เขียนหมายถึงเฉพาะกรณีการบังคับให้ตำรวจ-ทหารต้องแต่งกายตามเครื่องแบบในการทำงาน (ที่มีเหตุผล) เท่านั้น ไม่ได้หมายถึงว่าตำรวจ-ทหารไม่มีสิทธิในการอ้างสิทธิเหนือร่างกายในประเด็นอื่นแต่อย่างใด เช่น ตำรวจ-ทหารย่อมต้องมีสิทธิเหนือร่างกายตนเองที่จะไม่ถูกบังคับให้ต้องแต่งกายที่จ้องทำให้เกิดความอับอาย หรือมีสิทธิเหนือร่างกายที่จะไม่ถูกล่วงละเมิดด้วยการถูกทำร้ายร่างกาย เป็นต้น

แต่งเครื่องแบบเป็นการละเมิดสิทธิดังกล่าว เท่ากับเป็นการไม่แบ่งแยกคนระหว่างอาชีพต่าง ๆ เพราะถ้าถือว่าทุกคนล้วนเป็นมนุษย์เหมือนกัน และมนุษย์ทุกคนล้วนมีสิทธิเหนือร่างกายเหมือนกันแล้ว ก็เท่ากับว่าคนทุกคน (ทุกอาชีพ) ก็ล้วนสามารถอ้างสิทธิเหนือร่างกาย (การแต่งกายเสรี) ได้เหมือนกัน แต่หากต้องการให้เสรีภาพเฉพาะกับคนอาชีพหนึ่ง (เช่น นักเรียน) แต่ไม่ให้เสรีภาพแบบเดียวกันกับคนอีกอาชีพหนึ่ง (เช่น ตำรวจ) แล้ว คำถามคืออะไรคือความแตกต่างของการเลือกปฏิบัตินี้? เหตุผลว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิเหนือร่างกายไม่สามารถชี้ให้เห็นความแตกต่างของการเลือกปฏิบัตินี้ได้ เพราะทั้งนักเรียนและตำรวจก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน ถ้าคนหนึ่งมีสิทธิในการแต่งกายเสรีได้ อีกคนก็ต้องมีได้เช่นกัน ดังนั้น ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ (ที่เน้นประเด็นสิทธิเหนือร่างกาย) จึงมีข้อจำกัดเหมือนกับเหตุผลของสนธิ คือไม่สามารถชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเครื่องแบบของนักเรียนกับเครื่องแบบของคนอาชีพอื่นได้ แต่เป็นการประยุกต์ใช้เหตุผลเดียวกันกับทุกกรณี<sup>18</sup>

คำถามสำคัญอีกข้อคือ การบังคับนักเรียนให้แต่งเครื่องแบบนักเรียนถือเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม เพราะเป็นการละเมิดสิทธิของนักเรียนจริงหรือไม่? คำถามนี้เป็นคนละอย่างกับคำถามที่ว่า การบังคับนักเรียนให้แต่งเครื่องแบบนักเรียนถือเป็นสิ่งชอบธรรมหรือไม่? การตอบว่าการบังคับนักเรียนให้แต่งเครื่องแบบนักเรียนถือเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม ไม่จำเป็นต้องเท่ากับการยอมรับว่าเหตุผลที่ไม่ชอบธรรมเป็นเพราะกฎดังกล่าวละเมิดสิทธิของนักเรียนแต่อย่างใด ในทางตรงข้าม อาจให้พูดได้ว่าแม้ว่าการบังคับนักเรียนให้แต่งเครื่องแบบนักเรียนจะเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม แต่ไม่ใช่ด้วยเหตุผลว่าเพราะมันเป็นการละเมิดสิทธิของนักเรียน แต่เป็นด้วยเหตุผลอื่น เป็นต้น ซึ่งนี่ก็คืออีกหนึ่งความแตกต่างระหว่างข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพกับข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษาของผู้เขียน นั่นคือ ในขณะที่ทั้งสองข้อถกเถียงต่างก็เห็นตรงกันว่า การบังคับนักเรียนให้แต่งเครื่องแบบนักเรียนถือเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม แต่เหตุผลที่ใช้สนับสนุนข้อสรุปดังกล่าวแตกต่างกัน

ผู้เขียนไม่คิดว่าสิ่งที่ทำให้การบังคับนักเรียนให้แต่งเครื่องแบบนักเรียนเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมนั้น เป็นเพราะเป็นการละเมิดสิทธิของนักเรียน อันที่จริงแล้ว นักเรียน (ในระดับมัธยม) มีสิทธิหลายอย่างที่ถูกระงับโดยผู้ปกครองและโรงเรียนและการถูกจำกัดสิทธินั้นก็ไม่ใช่สิ่งที่ไม่ชอบธรรม เช่น แม้จะอนุญาตให้นักเรียนสามารถแต่งกายได้เสรี แต่ก็ยังไม่ควรได้รับอนุญาตให้แต่งตัวได้ทุกรูปแบบ (เช่น การแต่งตัวโป๊) <sup>19</sup> การถูกจำกัดสิทธิในลักษณะนี้เป็นสิ่งที่มีเหตุผล แต่หากใช้เหตุผลว่านักเรียนต้องมีสิทธิเหนือร่างกายตนเองแล้ว ก็ควรต้องถือว่านักเรียนถูกจำกัดสิทธิดังกล่าว เพราะถ้ามนุษย์มีสิทธิเหนือร่างกายตนเองในการเลือกแต่งตัวอย่างไรก็ได้แล้ว การแต่งตัวโป๊ก็ย่อมเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ (ดังที่เราเห็นว่าคนจำนวนมากในสังคมก็สามารถกระทำได้) <sup>20</sup> แต่จะเห็นได้ว่าเราเองไม่สามารถให้สิทธิแก่นักเรียนในการทำเช่นนั้นได้ การจำกัดสิทธิเหนือร่างกายของนักเรียน (ทั้งโดยผู้ปกครองและโรงเรียน) จึงไม่ใช่สิ่งที่ผิดเสมอไป ฉะนั้น ปัญหาของการบังคับนักเรียนให้แต่งเครื่องแบบนักเรียนจึงไม่น่าจะเป็นเพราะเป็นการละเมิดสิทธิเหนือร่างกายของนักเรียน แต่น่าจะเป็นที่เหตุผลอื่น

<sup>18</sup>นักเสรีนิยม (ซึ่งมีหลากหลายสำนัก) อาจเถียงได้ว่าข้อถกเถียงของเสรีนิยมไม่ได้ให้ความสำคัญเพียงแต่เรื่องสิทธิเสรีภาพเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับคุณค่าอื่นๆ ด้วย ผู้เขียนไม่ถกเถียงกับข้อโต้แย้งนี้ของเสรีนิยม เพราะอย่างที่ผู้เขียนได้ชี้แจงไปก่อนหน้านี้ว่าบทความนี้มุ่งความสนใจไปที่ "ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ" ซึ่งไม่เท่ากับข้อถกเถียงของ "เสรีนิยม" แต่อย่างใด หมายความว่าคนที่ผู้เขียนวิพากษ์ว่าข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพมีข้อจำกัดไม่เท่ากับเป็นการวิพากษ์ว่าเสรีนิยมมีข้อจำกัด

<sup>19</sup>โรงเรียนหลายแห่งในต่างประเทศที่ไม่มีการกำหนดเครื่องแบบนักเรียน (เช่น อเมริกา) ก็ไม่ได้อนุญาตให้นักเรียนแต่งตัวอย่างไรก็ได้ในทุกรูปแบบ โดยชุดที่นักเรียนห้ามใส่ เช่น เดรสสายเดี่ยว (spaghetti straps) เดรสเกาะอกไม่มีสาย (strapless tops) เสื้อโชว์ไหล่ (off-shoulder shirts) เสื้อกล้าม (tank tops) เป็นต้น (Frazier, 2018)

<sup>20</sup>ผู้เขียนคิดว่าผู้ที่ใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพหลายคนคงจะเห็นด้วยกับผู้เขียนว่า แม้นักเรียนจะมีเสรีภาพในการแต่งกาย แต่ก็ไม่สามารถแต่งได้ทุกรูปแบบที่ต้องการ แต่ประเด็นคือแม้ว่าผู้ที่ใช้ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพจะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ชอบธรรมที่จะจำกัดการมีสิทธิดังนี้ได้ แต่ปัญหาคือการอ้างเรื่องสิทธิเหนือร่างกายไม่สามารถให้ความชอบธรรมกับการจำกัดสิทธิดังกล่าวได้

มากกว่า

ในขณะที่ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพที่เน้นเรื่องสิทธิเหนือร่างกายไม่สามารถตอบปัญหานี้ได้ ข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพที่เน้นเรื่องคุณค่าการแสดงออกอย่างหลากหลาย (กรณีสถานศึกษา มธ.) จะมีคำตอบที่ดีกว่า โดยอาจให้เหตุผลได้ว่าการบังคับแต่งเครื่องแบบไม่ชอบธรรม เพราะการบังคับให้ทุกคนแต่งตัวเหมือนกันเป็นการทำลายคุณค่าของการแสดงออกอย่างหลากหลายของปัจเจกชน แม้ผู้เขียนจะเห็นด้วยกับเหตุผลข้อนี้ แต่ปัญหาคือผู้ที่ให้เหตุผลนี้ยังไม่ได้แสดงให้เห็นว่าเหตุผลนี้มีขอบเขตการประยุกต์ใช้อย่างไร? กล่าวคือ เหตุผลนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้กับมนุษย์ทุกคนหรือทุกองค์กรหรือสถาบันทางสังคมหรือไม่? อย่างไร? ยังไม่มีการอภิปรายประเด็นนี้เป็นระบบในการถกเถียงในประเทศไทยปัจจุบัน แต่เราอาจถือได้ว่าสามารถมี 2 ข้อถกเถียง ได้แก่ (1) ถือว่าคุณค่าการแสดงออกอย่างหลากหลาย (ผ่านการแต่งกาย) เป็นคุณค่าที่ประยุกต์ใช้ได้กับทุกคนทุกอาชีพ และ (2) ถือว่าคุณค่าการแสดงออกอย่างหลากหลาย (ผ่านการแต่งกาย) เป็นคุณค่าเฉพาะของบางอาชีพบางสถาบันทางสังคมเท่านั้น ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับทุกคนทุกอาชีพได้

ในกรณีข้อถกเถียงแบบแรกที่ว่าสามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกคนทุกอาชีพ ผู้เขียนเห็นว่ามีปัญหาเพราะถ้าหากเราจะประยุกต์ใช้เหตุผลแบบเดียวกันกับคนทุกอาชีพแล้ว เราย่อมไม่สามารถแยกแยะหรือเลือกปฏิบัติต่ออาชีพต่างๆ อย่างแตกต่างกันได้ เราจะไม่สามารถเสนอได้ว่าในขณะที่อาชีพนักเรียนไม่จำเป็นและไม่ควรแต่งเครื่องแบบเหมือนกัน ส่วนอาชีพตำรวจและทหารจำเป็นและควรแต่งเครื่องแบบเหมือนกัน เป็นต้น เราจำเป็นต้องใช้เหตุผลที่แตกต่างกันเพื่อสนับสนุนข้อปฏิบัติที่แตกต่างกัน การถือว่า (ตามข้อถกเถียงแบบแรกนี้) คุณค่าอย่างการแสดงออกอย่างหลากหลาย (ผ่านการแต่งกาย) เป็นคุณค่าที่ใช้ได้กับทุกอาชีพแล้ว เท่ากับว่าแม้กระทั่งตำรวจ ทหาร และอื่นๆ ก็จำเป็นและควรต้องได้รับอนุญาตให้แต่งกายเสรีได้ในขณะปฏิบัติหน้าที่ ดังนั้น ข้อถกเถียงแบบแรกนี้จึงไม่มีเหตุผล ส่วนในกรณีข้อถกเถียงแบบที่สองที่ถือว่าไม่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกคนทุกอาชีพ ผู้เขียนเห็นด้วยเพราะสามารถทำให้เราแยกแยะหรือเลือกปฏิบัติต่ออาชีพต่างๆ (ในประเด็นการแต่งกาย) อย่างแตกต่างกันได้ กล่าวคือ เราอาจพูดได้ว่าในขณะที่อาชีพนักเรียนไม่จำเป็นและไม่ควรแต่งเครื่องแบบเหมือนกัน เพราะคุณค่าที่โรงเรียนควรต้องให้ความสำคัญคือการสนับสนุนให้นักเรียนเกิดการแสดงออกอย่างหลากหลาย ส่วนอาชีพตำรวจและทหารนั้นจำเป็นและควรแต่งเครื่องแบบเหมือนกัน โดยจะอ้างเรื่องการแสดงออกอย่างหลากหลาย (ผ่านการแต่งกาย) ไม่ได้ เนื่องจากไม่ใช่อุณหภูมิที่สำคัญสำหรับคนอาชีพนี้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาของข้อถกเถียงแบบที่สองนี้มีปัญหาตรงที่ ไม่ได้มีการให้เหตุผลอย่างเป็นระบบว่าทำไมคุณค่าอย่างการแสดงออกอย่างหลากหลาย (หรือคุณค่าอื่นๆ) จึงควรถูกถือว่าเป็นคุณค่าที่สำคัญสำหรับสถานศึกษา แต่ไม่ใช่สำหรับอาชีพหรือสถาบันอื่นๆ?

ข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษาของผู้เขียนพยายามให้คำตอบต่อคำถามนี้ โดยเราต้องเริ่มจากคำถามพื้นฐานก่อนว่าอะไรคือเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ (telos) ของอาชีพหรือสถาบันทางสังคมนั้นๆ? จากนั้นเราจึงค่อยถามว่าเพื่อที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว จำเป็นทำอะไร สร้างกฎอย่างไร หรือต้องมีเงื่อนไขอะไรบ้าง? โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ในที่นี่เรากำลังพิจารณาประเด็นเรื่องการแต่งกาย (แต่งเครื่องแบบ) อยู่ นั่น เราก็คงต้องถามว่าการแต่งเครื่องแบบมีความจำเป็น (คือเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น) สำหรับการบรรลุเป้าหมายเชิงอุดมคติดังกล่าวนั้นหรือไม่? อย่างไร? ถ้าคำตอบคือมีความจำเป็นอย่างขาดไม่ได้แล้ว การบังคับแต่งเครื่องแบบเหมือนกันย่อมเป็นสิ่งที่ชอบธรรม แต่ถ้าหากคำตอบคือไม่มีความจำเป็นหรือไม่แม้กระทั่งเป็นสิ่งที่ทำให้ไม่สามารถทำให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ด้วยแล้ว ก็จะต้องว่าการบังคับแต่งเครื่องแบบเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมนั่นเอง จะเห็นได้ว่าวิธีการถกเถียงตามข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษานี้ไม่ได้ยึดถือเรื่องสิทธิเสรีภาพเหนือ

ร่างกายตนเอง (ผ่านการแต่งกาย) ในฐานะคุณค่าในตัวเอง ไม่ได้ถือว่าเป็นคุณค่าที่ไม่อาจจะเม็ดได้สำหรับคนทุกคน และในขณะเดียวกันก็ไม่ได้ถือว่าคุณค่าอย่างอื่น (เช่น การแสดงออกอย่างหลากหลาย) จะต้องเป็นคุณค่าที่สำคัญและจำเป็นสำหรับทุกคนทุกอาชีพเช่นเดียวกัน แต่คุณค่าใดจะถือว่ามีความสำคัญน้อยแตกต่างกันสำหรับแต่ละคนอย่างไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคม (อาชีพ สถาบัน องค์กร ฯลฯ) ที่แตกต่างกันที่คนเหล่านั้นเข้าไปมีบทบาทอยู่ (Sandel, 2009, p. 241)

ผู้เขียนเห็นว่าเป้าหมายเชิงอุดมคติของการศึกษาคือ นอกจากจะเป็นสถาบันที่ให้ความรู้วิชาการเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ที่จะนำไปต่อยอดภายหลังเรียนจบ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้นไปหรือการทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพแล้ว สถาบันการศึกษายังควรมีหน้าที่ในการปลูกฝัง (cultivation) คุณลักษณะของการเป็นพลเมืองที่ดี (the characteristics of good citizen) ให้แก่เยาวชนด้วย ซึ่งผู้เขียนคิดว่าควรมุ่งหมายถึงการสร้างผู้ที่มีความคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) เป็นผู้ที่มีความมั่นใจในตัวเอง (self confidence) เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญในการแสดงความคิดและความรู้สึกของตนเอง (self expression) เป็นผู้ที่เคารพความแตกต่างหลากหลาย เป็นต้น คุณค่าเหล่านี้เป็นคุณลักษณะที่พลเมืองที่ดีควรจะมี และโรงเรียนควรจะเป็นสถานที่บ่มเพาะและสนับสนุนอย่างเข้มข้น ให้นักเรียนซึมซับคุณค่าเหล่านี้ตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งไม่ได้เป็นการสนับสนุนให้เด็กไม่เคารพกฎระเบียบของส่วนรวม แต่สนับสนุนให้เด็กเคารพกฎระเบียบที่มีเหตุผล ให้เคารพผู้อื่นบนความหลากหลายไม่ใช่บนความเหมือนกัน (Deane, 2015, p. 120) ในแง่นี้ การตัดสินใจว่ารูปแบบนักเรียนเป็นสิ่งจำเป็นหรือไม่ จำเป็นโดยประเมินจากผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผลการเรียนหรือความรู้ของนักเรียนจึงไม่ถูกต้องทั้งหมด แต่จำเป็นต้องประเมินเพิ่มเติมด้วยว่าการมีหรือไม่มีรูปแบบส่งผลต่อคุณลักษณะหรือการมีคุณธรรมของนักเรียนอย่างไรด้วย แม้ว่าการแต่งกายอาจจะดูเป็นเพียงเรื่องภายนอกที่ไม่เกี่ยวกับความรู้วิชาการ แต่ส่งผลต่อวิธีคิดและทัศนคติของนักเรียน

การบังคับแต่งรูปแบบนักเรียนเป็นการสะท้อนว่า โรงเรียนไม่ได้กำลังพยายามทำตามอุดมคติของการศึกษาหรือก็คือโรงเรียนได้พยายามทำลายคุณค่าข้างต้นเหล่านั้นเสียเอง การบังคับให้ทุกคนแต่งตัวเหมือนกัน (หรืออาจรวมถึงการตัดทรงผมเหมือนกัน) ตามคำสั่งของโรงเรียนเป็นการขัดขวางไม่ให้นักเรียนได้แสดงออกซึ่งความเป็นตัวเองที่มีความหลากหลาย หากแต่เป็นการกดทับความแตกต่างหลากหลายเหล่านั้นเสียเอง เป็นการทำลายความมั่นใจในการเปิดเผยตัวตนที่แตกต่างหลากหลาย และในท้ายที่สุดก็เป็นการสนับสนุนให้นักเรียนกลัวที่จะแตกต่าง แต่กลับต้องพยายามทำตนเองให้เหมือนผู้อื่น แต่งตัวเหมือนผู้อื่นเพราะกลัวจะถูกกลืนโทษ เป็นต้น เมื่อนักเรียนถูกฝึกให้เชื่อฟังผู้ใหญ่อย่างไม่มีเหตุผลแล้ว ก็ย่อมเป็นการยากที่นักเรียนจะพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ได้ เพราะไม่เคยได้รับการสนับสนุนให้มีความกล้าและความมั่นใจในการแสดงออกของตัวตนของตนเอง ดังนั้น การที่โรงเรียนบังคับแต่งรูปแบบนักเรียนจึงไม่ชอบธรรมเพราะขัดแย้งกับเป้าหมายหรืออุดมคติของการศึกษานั้นเอง ตรงนี้อาจมีการโต้แย้งผู้เขียนได้ว่า ในความเป็นจริงก็อาจเป็นไปได้ที่แม้ว่าจะถูกบังคับให้ต้องแต่งรูปแบบ แต่นักเรียนบางคนก็อาจสามารถเรียนรู้ที่จะมีความคิดเชิงวิพากษ์ได้ มีความกล้าแสดงออกของตัวตนของตัวเองได้ และยอมรับความแตกต่างหลากหลายของผู้อื่นได้เช่นกัน เป็นต้น ฉะนั้น ข้อถกเถียงของผู้เขียนที่มองว่าการบังคับแต่งรูปแบบนักเรียนเป็นการทำลายคุณค่าเหล่านี้จึงไม่ถูกต้อง

ผู้เขียนขอตอบว่า อย่างที่ผู้เขียนได้อภิปรายไปแล้วในส่วน 2.2 (วิธีวิพากษ์) ข้อถกเถียงของผู้เขียนนั้นมุ่งความสนใจไปที่บทบาทและหน้าที่ของโรงเรียน มากกว่าที่จะสนใจว่านักเรียนจะบรรลุเป้าหมายของการศึกษาได้จริงหรือไม่ในโลกความเป็นจริง เพราะผู้เขียนตระหนักดีว่ามีปัจจัยและองค์ประกอบมากมายที่กำหนดให้เป้าหมายของการศึกษาดังกล่าวสำเร็จ

หรือไม่ ไม่ได้มีเพียงปัจจัยเรื่องเครื่องแบบเท่านั้น ยกตัวอย่างเช่น แม้ว่าโรงเรียนจะสนับสนุนอย่างแข็งขันให้นักเรียนมีความกล้าแสดงออกอย่างหลากหลายและยอมรับความแตกต่างหลากหลายของผู้อื่น แต่ก็ไม่จำเป็นเสมอไปที่นักเรียนที่ถูกฝึกเช่นนั้นจะโตขึ้นมาโดยมีคุณลักษณะที่พึงปรารถนาตามอุดมคติดังกล่าว อาจเป็นไปได้ว่านักเรียนผู้นั้นได้รับอิทธิพลที่ไม่เป็นไปตามเป้าหมายนั้นมาจากแหล่งอื่นๆ ได้ เช่น จากครอบครัว จากชุมชนที่ตนเองอยู่ จากสังคมวงกว้าง จากสื่อมวลชน ฯลฯ แต่ประเด็นของผู้เขียนคือโรงเรียนควรมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องทำตามอุดมคติของการศึกษา แม้จะรู้ว่าลำพังการทำของโรงเรียนเป็นเพียงปัจจัยเดียวเท่านั้นในการสร้างคน แต่อย่างน้อยโรงเรียนก็ควรต้องทำตามอุดมคตินั้นเอง

ตอนนี้มาถึงคำถามว่าแล้วเป้าหมายหรืออุดมคติของการศึกษาที่อภิปรายไปนั้น ควรถือเป็นเป้าหมายหรืออุดมคติของคนอาชีพอื่นๆ ด้วยหรือไม่? ผู้เขียนเห็นว่าแต่ละอาชีพ แต่ละความสัมพันธ์ทางสังคมก็มีเป้าหมายเชิงอุดมคติแตกต่างกัน ไม่สามารถประยุกต์ใช้คุณค่าแบบเดียวกันได้ เช่น กรณีตำรวจและทหารนั้น เป้าหมายหลักคือการดูแลปกป้องพลเมืองจากอันตราย ความน่าเชื่อถือของรูปลักษณ์ภายนอกจึงเป็นคุณค่าสำคัญ พลเมืองควรจะสามารถระบุตัวตน (identify) ได้ว่าใครคือตำรวจและใครไม่ใช่จากรูปลักษณ์ภายนอก เช่น จากทรงผม จากการแต่งกาย จากบุคลิกท่าทาง ฯลฯ มิเช่นนั้นประชาชนย่อมไม่อาจมีความรู้สึกปลอดภัยได้ และเพื่อที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ การบังคับแต่งเครื่องแบบตำรวจและทหารจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะทำให้ประชาชนสามารถระบุตัวตนได้ได้จากรูปลักษณ์ภายนอกนั้นเอง จริงอยู่ที่ว่าการบังคับให้เจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารต้องแต่งเครื่องแบบเหมือนกันในขณะปฏิบัติหน้าที่ ถือเป็นการทำลายคุณค่าความแตกต่างหลากหลายของอัตลักษณ์คนที่แสดงออกผ่านการแต่งกาย แต่การทำลายคุณค่าดังกล่าวถือว่ามีความชอบธรรมในกรณีนี้ เนื่องจากถือว่าคุณค่าการแสดงออกอย่างหลากหลายไม่ควรถือเป็นคุณค่าสำคัญของอาชีพตำรวจ ตรงกันข้าม คุณค่าดังกล่าวกลับขัดแย้งกับคุณค่าที่สำคัญกว่าสำหรับอาชีพนี้ นั่นก็คือคุณค่าเรื่องความน่าเชื่อถือและความมีระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด การทำตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาอย่างเคร่งครัดถือเป็นคุณค่าสำคัญ ซึ่งข้อบังคับแต่งเครื่องแบบถือเป็นหนึ่งในวินัยที่สำคัญดังกล่าว

จะเห็นได้ว่าคุณค่าที่สำคัญสำหรับอาชีพนักเรียนแตกต่างกับคุณค่าที่สำคัญสำหรับอาชีพตำรวจ ในขณะที่นักเรียนควรถูกฝึกให้กล้าแสดงตัวตนของตนเองที่แตกต่างหลากหลายและยอมรับความแตกต่างของผู้อื่น เพื่อที่เมื่อโตขึ้นและเข้าไปอยู่ในสังคมจะสามารถช่วยกันสร้างวัฒนธรรมและกฎระเบียบของสังคมที่มีเหตุมีผลได้ ส่วนตำรวจและทหารนั้นควรถูกฝึกให้มีระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ทำตามกฎและคำสั่งของผู้บังคับบัญชา (ที่มีเหตุมีผล) เราไม่สามารถใช้เหตุผลในการบังคับแต่งเครื่องแบบของตำรวจมาประยุกต์ใช้ในกรณีนักเรียนได้ เพราะนักเรียนไม่ใช่ตำรวจ และเป้าหมายของสองอาชีพก็ต่างกัน จึงไม่มีเหตุผลที่จะต้องบังคับให้นักเรียนแต่งเครื่องแบบเพื่อฝึกความมีวินัยแบบเดียวกับตำรวจและทหาร ในขณะเดียวกัน ก็ไม่มีเหตุผลที่จะต้องให้เสรีภาพในการแต่งกายกับตำรวจทหาร เพราะเป็นการทำลายวินัยที่ตำรวจและทหารควรมี แน่ละ นี่ไม่ได้หมายความว่านักเรียนไม่จำเป็นต้องถูกฝึกให้มีวินัย เพียงแต่ต้องไม่ใช่การฝึกให้มีวินัยแบบตำรวจ นักเรียนอาจถูกฝึกเรื่องวินัยเช่น การเคารพความแตกต่างหลากหลายอย่างเคร่งครัด การมาเรียนให้ตรงเวลา การส่งการบ้านให้ตรงเวลา การไม่ทุจริตในการสอบ ฯลฯ เหล่านี้คือวินัยที่จำเป็นสำหรับนักเรียน และเช่นกัน ไม่ได้หมายความว่าตำรวจทหารไม่จำเป็นต้องถูกฝึกให้เคารพความแตกต่างหลากหลาย เพียงแต่ต้องไม่ใช่การแสดงความแตกต่างหลากหลายผ่านการแต่งกายหรือทรงผม

นอกจากนั้น ข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษายังไม่แบ่งแยกการพิจารณาระหว่างโรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนเอกชน

ด้วย เพราะถือว่าถ้าหากโรงเรียนคือสถาบันที่มีจุดมุ่งหมายในการปลูกฝังคุณธรรมบางอย่างให้แก่เยาวชนแล้ว ก็ควรถือว่าโรงเรียนทั้งรัฐบาลและเอกชนจะต้องอยู่ภายใต้พันธะในการทำตามจุดมุ่งหมายดังกล่าวด้วย (Deane, 2015, p. 111) ด้วยเหตุผลนี้จึงถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรมที่จะใช้เหตุผลว่า หากไม่พอใจกฎระเบียบของโรงเรียนนี้ก็ให้ย้ายไปอยู่ที่โรงเรียนอื่นที่ใช้กฎระเบียบแบบอื่นแทน

## บทสรุป

บทความนี้สำรวจและอภิปรายการถกเถียงเรื่องเครื่องแบบนักเรียนในประเทศไทย โดยตั้งคำถามว่าควรมีการยกเลิกเครื่องแบบนักเรียนหรือไม่? ผู้เขียนได้อภิปรายข้อถกเถียงที่สำคัญ 3 ข้อถกเถียง ได้แก่ ข้อถกเถียงความเสมอภาค ข้อถกเถียงกฎที่ดำรงอยู่จริง และข้อถกเถียงสิทธิเสรีภาพ โดยผู้เขียนได้วิพากษ์ข้อถกเถียงทั้งหมดนี้ว่ายังไม่ใช้ข้อถกเถียงที่ดีที่สุดในการถกเถียงประเด็นเครื่องแบบนักเรียน ผู้เขียนจึงนำเสนอข้อถกเถียงของตนเองที่เรียกว่า ข้อถกเถียงอุดมคติของการศึกษา โดยถกเถียงว่าควรมีการยกเลิกเครื่องแบบนักเรียน เพราะการมีอยู่ของเครื่องแบบนักเรียนขัดแย้งกับวัตถุประสงค์เชิงอุดมคติของการศึกษา ซึ่งคือการฝึกฝนและปลูกฝังให้นักเรียนมีคุณธรรมที่เหมาะสมกับการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เช่น การให้นักเรียนได้เรียนรู้ที่จะบริหารเสรีภาพของตน เคารพตนเองและผู้อื่นบนฐานของความแตกต่างหลากหลาย ไม่ใช่บนฐานของความเหมือนกัน กล่าวคือถ้าตั้งคำถามกับสิ่งรอบตัว ก็แสดงความรู้สึกและความคิดของตนเอง ฯลฯ

## บรรณานุกรม

### ภาษาไทย

#### บทความและหนังสือ

คำ ผกา. (BE2556 [2013]). "เครื่องแบบ" เหตุแห่งความเขลา ["Uniform" The Cause of Ignorance]. มติชนสุดสัปดาห์, 13 กันยายน 2556 [Matichon, September 13, BE2556 (2013)].

จิตติรัตน์สกุล, ทัพพีวิชญ์ และ เปี่ยมจิตร, ณัฐวุฒิ. (BE2566 [2023]). เสื้อผ้า ทรงผม: สร้างวินัยอย่างไม่กดทับสิทธินักเรียน [Cloths-Haircuts: Disciplines That Do Not Suppress Students' Rights]. กรุงเทพฯธุรกิจ, 9 มีนาคม 2566 [Bangkokbiz, March 9, BE2566 (2023)].

ภาควิชา, วรเจตน์. (2561). ประวัติศาสตร์ความคิดนิติปรัชญา. กรุงเทพฯ: อานกฤษฎา.

#### เว็บไซต์

'คุณปลื้ม' สะท้อนปม 'น้องหยก' หนุน รร. ปกป้องกฎระเบียบ ชี้สังคมจะตัดสินเอง ['Khun Pluem' reflects on the 'Yok' case: The school should follow the rule, and let the society judges]. เดลินิวส์ออนไลน์, 15 มิถุนายน 2566 [Dailynews Online, June 15, BE2566 (2023)]. Retrieved July 30, 2023 from

<https://www.dailynews.co.th/news/2438127/>.

'คุณปลื้ม' สะท้อนปม 'หยก' กับวิชาศีลธรรม ชีวิตนี้จะมีเสรีภาพอย่างเดียวไม่ได้ ['Khun Pluem' reflects on the 'Yok' case and ethics courses: Liberty is not everything]. เดลินิวส์ออนไลน์, 20 มิถุนายน 2566 [Dailynews Online, June 20, BE2566 (2023)]. Retrieved June 26, 2023 from <https://www.dailynews.co.th/news/2452824/>.

จำเป็นไหมถึงต้องใส่ชุดนักเรียน ถาม-ตอบเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐาน [Is Student Uniform Necessary? Q-A on Basic Rights]. The Matter, 1 ธันวาคม 2563 [The Matter, December 1, BE2563 (2020)]. Retrieved July 30, 2023 from <https://thematter.co/quick-bite/questions-student-uniform/129903>.

โซเชียลวิจารณ์สนั่น! ปม 'น้องหยก' เยาวชน 15 ถูกโรงเรียนไล่ออกแล้ว [Criticisms on the Yok case: A 15 year old student is now expelled from school]. เดลินิวส์ออนไลน์, 14 มิถุนายน 2566, [Dailynews Online, June 14, BE2566 (2023)]. Retrieved June 25, 2023 from <https://www.dailynews.co.th/news/2433918/>.

ซ้ำแหละปม! ยกเลิก “ชุดนักเรียน” “นักเรียนเลว” แพ้ยกแรกเพราะความก้าวร้าว [Criticisms on the abolition of “student uniforms”: The Bad Students defeated in the first round because of their aggressiveness]. ผู้จัดการออนไลน์, 5 ธันวาคม 2563 [Manager Online, December 5, BE2563 (2020)]. Retrieved August 2, 2023 from <https://mgronline.com/daily/detail/9630000124709>.

นิต้าโพลเผยประชาชนเกือบ 60% หนุนใส่เครื่องแบบนักเรียนต่อไป [Nida Poll reveals that 60% of people support student uniforms]. ไทยโพสต์, 25 มิถุนายน 2566 [Thai Post, June 25, BE2566 (2023)]. Retrieved June 29, 2023 from <https://www.thaipost.net/general-news/403155/>.

นักเรียนขอนแก่น มองเคส 'หยก' เป็นสิทธิทางร่างกาย โรงเรียนไม่ควรบังคับ [A student from Khon Kaen says that Yok should have body rights]. ข่าวสดออนไลน์, 18 มิถุนายน 2566 [Khaosod Online, June 18, BE2566 (2023)]. Retrieved August 1, 2023 from [https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news\\_7720849](https://www.khaosod.co.th/around-thailand/news_7720849).

บุษกร, สีน้า. (BE2566 [2023]). ปรากฏการณ์ ‘ชุดไปรเวท-ต้านเครื่องแบบ’ ล้างอำนาจนิยมในโรงเรียน [The phenomena of 'Anti-Uniform']. สำนักข่าวอิศรา, 4 กรกฎาคม 2566 [Isra News, July 4, BE2566 (2023)]. Retrieved July 31, 2023 from <https://www.isranews.org/article/isranews-article/119915-isranews-169.html>.

บุษบา, จิตกร. (BE2566 [2023]). เรื่องของ “หยก” [On “Yok”]. แนวหน้า, 21 มิถุนายน 2566 [Naewna, June 26, BE2566 (2023)]. Retrieved June 26, 2023 from <https://www.naewna.com/politic/columnist/55503>.

บุหงาตันหยง. (BE2566 [2023]). สิทธิเหนือร่างกาย เสรีภาพ กับปรากฏการณ์ “หยก” ในสังคม [Body Rights Liberty and the Phenomena of Yok]. เดลินิวส์ออนไลน์, 22 มิถุนายน 2566 [Dailynews Online, June 22, BE2566 (2023)]. Retrieved July 30, 2023 from <https://www.dailynews.co.th/articles/2459118/>.

เปิดหน้าผู้ใหญ่หัวแสง ให้ท้าย “หยก” เดินสู่หนทางผิดพลาด [Some adults spoil Yok]. ผู้จัดการออนไลน์, 25 มิถุนายน 2566 [Manager Online, June 25, BE2566 (2023)]. Retrieved August 3, 2023 from <https://mgronline.com/online/section/detail/9660000057622>.

“มายด์ ภัสราวล” ไม่วิจารณ์พฤติกรรมหยก ชี้ควรเคารพสิทธิในร่างกาย [“Mind Patsara” makes no comment on Yok, and points out that body rights should be respected]. ข่าว 8, 16 มิถุนายน 2566 [News 8, June 16, BE2566 (2023)]. Retrieved August 1, 2023 from [https://www.thaich8.com/news\\_detail/125634](https://www.thaich8.com/news_detail/125634).

มีจัน, ศุทธิกานต์. (BE2564 [2021]). นักเรียนเลว (น.ร.ล.) [Bad Students]. สถาบันพระปกเกล้า [King Prajadhipok's

Institute]. Retrieved August 2, 2023 from [http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=นักเรียนเลว\\_\(น.ร.ล.\)](http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=นักเรียนเลว_(น.ร.ล.)).

วงศ์สว่างพานิช, กฤติกร. (BE2562 [2019]). อารมณ์โพลิติกส์: เครื่องแบบ ชุดนักเรียน กับความเหลื่อมล้ำ [The Politics of Cloths: Uniforms, Student Uniforms, and Inequality]. The Matter, 14 มกราคม 2562 [The Matter, January 14, BE2562 (2019)]. Retrieved July 31, 2023 from <https://thematter.co/thinkers/politics-in-uniform/68799>.

วิจารณ์ชัย "หยก" ปีนรั้วเข้าโรงเรียน หลังถูกไล่ออก [Severe criticisms on "Yok" who climbed the school's fence]. โซวี่ข่าว เข้าใจ, 15 มิถุนายน 2566 [News Today, June 15, BE2566 (2023)]. Retrieved July 30, 2023 from <https://www.youtube.com/watch?v=TRe3KmKBOLs>.

สภานักศึกษา มธ. แฉลงกรณ 'หยก' เรียกร้องโรงเรียนเคารพสิทธิเหนือร่างกาย [The Thammasat University's Student Council calls for body rights in the Yok case]. Voice Online, 18 มิถุนายน 2566 [Voice Online, June 18, BE2566 (2023)]. Retrieved June 27, 2023 from <https://voicetv.co.th/read/abgPXMN8N>.

'หมออัม อีราวัต' โพสต์ถึง 'หยก' คิดนอกกรอบไม่ผิด แต่ต้องไม่กระทบ 'สิทธิ' สังคม ['Doctor Um Irawat' on 'Yok': we have rights insofar as we do not violate 'rights' of society]. เดลินิวส์ออนไลน์, 15 มิถุนายน 2566 [Dailynews Online, June 15, BE2566 (2023)]. Retrieved June 26, 2023 from <https://www.dailynews.co.th/news/2437802/>.

## English

### Books and Articles

Aristotle. (1995). *Politics*, translated by Ernest Barker. Oxford: Oxford University Press.

Baumann, C. and Krskova, H. (2016). School Discipline, School Uniforms and Academic Performance. *International Journal of Educational Management*, 30(6), 1003–1029.

Bedi, S. (2009). *Rejecting Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bodine, A. (2003). School Uniforms, Academic Achievement, and Uses of Research. *The Journal of Educational Research*, 97(2), 67-71.

Deane, S. (2015). Dressing Diversity: Politics of Difference and the Case of School Uniforms. *Philosophical Studies in Education*, 46, 111-120.

Elisbetta, G. And Imberman, S.A. (2012). Dressed for success? The effect of school uniforms on student achievement and behavior. *Journal of Economics*, 71, 1-17.

Laborde, C. (2005). Secular Philosophy and Muslim Headscarves in Schools. *The Journal of Political Philosophy*, 13(3), 305-329.

MacIntyre, A. (2007). *After Virtue: A Study in Moral Theory*, Third Edition. Indiana: University of Notre Dame Press.

Mulhall, S. and Swift, A. (1996). *Liberals and Communitarians*, Second Edition. Oxford: Blackwell Publishing.

Pettit, P. (1998). Reworking Sandel's Republicanism. *The Journal of Philosophy*, 95(2), 73-96.

Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.

Rawls, J. (1999). *The Law of Peoples*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.

Reidy, J. (2021). Reviewing School Uniform through a Public Health Lens: Evidence about the Impacts of School

- Uniform on Education and Health. *Public Health Reviews*, 42 (2021), 1-17.
- Sandel, M.J. (1982). *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sandel, M.J. (1984). The Procedural Republic and the Unencumbered Self. *Political Theory*, 12(1), 81-96.
- Sandel, M.J. (1996). *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy*. Cambridge, MA.: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Sandel, M.J. (1998). *Liberalism and the Limits of Justice*, Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sandel, M.J. (2007). *The Case Against Perfection: Ethics in the Age of Genetic Engineering*. Cambridge, MA.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Sandel, M.J. (2009). *Justice: What's the Right Thing to Do?* London: Penguin.
- Youngmevittaya, W. (2018). The Morality of Criticism and the Respect of Persons. *Prajna Vihara*, 19(2), 58-71.
- Youngmevittaya, W. (2019). A Critical Reflection on Michael J. Sandel: Rethinking Communitarianism. *Journal of Social Sciences, Naresuan University*, 15(1), 83-116.
- Youngmevittaya, W. (2019). Aristotle and Religious Issues in Thailand: Can the State be Religiously Neutral? ใน โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ และคณะ (บก.), *อริสโตเติลในสังคมไทย: รวมบทความคัดสรรจากการประชุมวิชาการ "อริสโตเติลในสังคมไทย" จัดโดยสมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย*. (นน. 159-206) กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2562.
- Youngmevittaya, W. (2023). Does Sandel Misunderstand Rawls? *Philosophia*, 51(4), 1883-1905.

#### Website

- Frazier, K. (2018). Typical School Dress Codes. *Love to Know* [14 May 2018]. Retrieved August 4, 2023 from <https://www.lovetoknow.com/parenting/teens/school-dress-codes#:~:text=Spaghetti%20straps%2C%20strapless%20tops%2C%20muscle,or%20abdominal%20sides%20for%20boys.>